

T.C.

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKÇEYİ YABANCI DİL OLARAK ÖĞRENENLERİN KULLANDIKLARI
REDDETME SÖZ EDİMİ ve STRATEJİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Elif Dilan ÖNER

**Danışman
Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR**

ALANYA

2023

T.C.

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRKÇEYİ YABANCI DİL OLARAK ÖĞRENENLERİN KULLANDIKLARI
REDDETME SÖZ EDİMİ ve STRATEJİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Elif Dilan ÖNER

Ana Bilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Program Adı: Yabancılar Türkçe Öğretimi

Danışman

Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR

ALANYA

2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Elif Dilan ÖNER'in "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Kullandıkları Reddetme Söz Edimi ve Stratejileri" başlıklı tezi 26/12/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

	Unvanı-Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) :	Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR	
Üye :	Doç. Dr. Murat ATEŞ	
Üye :	Doç. Dr. Bora BAYRAM	

.....
Prof. Dr. Derman VATANSEVER BAYRAMOL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

.....

Elif Dilan ÖNER

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecimde alanımı daha çok sahiplenip sevmemi sağlayan beni Dil Felsefesi ile tanıştıran Türkçeye ve Türkçe öğretimine olan bakış açımı genişleten kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR'e kalpten teşekkür ediyorum. Ayrıca bu çalışmanın tez olarak ortaya çıkmasında ve tamamlanmasında vermiş olduğu destekten ötürü kendisine minnettarım.

Yüksek lisans sürecimde ders almış olmaktan ve tanımış olmaktan büyük mutluluk duyduğum, akademik açıdan desteklerini hep hissettiğim değerli hocalarım Doç. Dr. Yavuz UYSAL'a ve Doç. Dr. Duygu KOÇAK'a teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca yüksek lisans derslerine katılmış olduğum Doç. Dr. Bora BAYRAM'a, Prof. Dr. Elif AKTAŞ'a ve Doç. Dr. Vedat HALİTOĞLU hocalarıma teşekkür ediyorum. Bu süreçte sorularıma sabırla cevap veren Dr. Öğr. Üyesi Adem KARACA'ya desteklerinden ötürü teşekkür ediyorum.

Hayatımın her döneminde ellerinden geldiğince maddi ve manevi beni her zaman destekleyen fedakâr aileme ve bana huzur verip sakinleştiren turuncu kedim Güneş'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Elif Dilan ÖNER

Aralık, 2023

ÖZET

TÜRKÇEYİ YABANCI DİL OLARAK ÖĞRENENLERİN KULLANDIKLARI REDDETME SÖZ EDİMİ ve STRATEJİLERİ

Elif Dilan ÖNER

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Aralık, 2023 (viii+ 68)

Bu araştırma, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin gündelik iletişim durumları karşısında kullandıkları reddetme söz edimini hangi stratejilerle kullandıklarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda katılımcılara, alan uzmanları tarafından kontrol edilmiş, 10 durumdan oluşan Söylem (Konuşma) Tamamlama Testi verilmiştir. Elde edilen veriler uyruklara, cinsiyetlere ve yaş gruplarına göre “Doğrudan” ve “Dolaylı” reddetme stratejisi olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma nitel araştırma modellerinden durum çalışmasıdır. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bu çalışmanın örneklemini, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi’nde Türkçe öğrenen 35 gönüllü yabancı öğrenci oluşturmaktadır. Uyruk, cinsiyet ve yaş grubu değişkenleri içinde tüm katılımcılar doğrudan stratejilerden en çok uygun olmayan beyan alt stratejisini (olumsuz isteklilik/yetenek), dolaylı stratejilerden en çok mazeret, sebep, açıklama alt stratejisini kullanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe öğretimi, edim bilim, söz edimi, reddetme, reddetme stratejileri.

ABSTRACT

REFUSAL SPEECH ACTS and STRATEGIES USED BY FOREIGN LANGUAGE LEARNERS OF TURKISH

Elif Dilan ÖNER

Department of Turkish and Social Sciences Education

Graduate School of Alanya Alaaddin Keykubat University,

December, 2023

This study aims to determine the strategies used by Turkish as a foreign language learners of Turkish as a foreign language to use the speech act of refusal in everyday communication situations. For this purpose, the participants were given a Discourse (Speech) Completion Test consisting of 10 situations that were checked by field experts. The data obtained were classified as "Direct" and "Indirect" refusal strategies according to nationalities, gender and age groups. The research is a case study from qualitative research models. The data were analyzed by content analysis. The sample of this study consists of 35 volunteer foreign students learning Turkish at Alanya Alaaddin Keykubat University Turkish and Foreign Language Teaching Application and Research Center in the academic year 2022-2023. Within the variables of nationality, gender and age group, all participants mostly used the sub-strategy of inappropriate statement (negative willingness/ability) from direct strategies and mostly used the sub-strategy of excuse, reason, explanation from indirect strategies.

Keywords: Turkish teaching, pragmatics, speech acts, refusal, refusal strategies.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	i
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi.....	2
1.2.1. Alt Problemler	2
1.3. Araştırmanın Amacı	2
1.4. Araştırmanın Önemi.....	2
1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar	3
1.6. Varsayımlar	3
2. ALANYAZIN	4
2.1. Edim Bilimi Tanımı ve İnceleme Konuları.....	4
2.2. Edim Bilim ve Dil Felsefesi	6
2.3. Söz Edimleri.....	8
2.3.1. Austin ve Söz Edimleri.....	10
2.3.1.1. Austin'in Söz Edim Türleri.....	12
2.3.2. Searle ve Söz Edimleri	16
2.4. Söz Edimi Bağlamında Nezaket ve Nezaket Kuramı	17
2.5. Reddetme Söz Edimi.....	21
2.5.1. Reddetme Stratejileri	24
2.5.2. Reddetme ile İlgili Türkçe Eğitimi Odaklı Çalışmalar.....	28
2.6. Yabancı/İkinci Dil Öğretiminde Edimbilim ve Söz Edimleri.....	28
2.7. Aradil Edim Bilimi (Interlanguage Pragmatics)	33
3. YÖNTEM	36
3.1. Araştırma Deseni.....	36
3.2. Evren ve Örneklem	36
3.3. Veri Toplama Araçları	37
3.4. Verilerin Analizi.....	37

4. BULGULAR.....	38
4.1. Birinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi	38
4.2. İkinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi	40
4.3. Üçüncü Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi.....	41
4.4. Dördüncü Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi	42
4.5. Beşinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi	44
4.6. Altıncı Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi	45
4.7. Yedinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi.....	46
4.8. Sekizinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi	48
4.9. Dokuzuncu Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi.....	49
4.10. Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi	50
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	53
5.1. Tartışma ve Sonuç.....	53
6. KAYNAKÇA.....	57
7. EKLER.....	63
Ek 1: Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Kararı	63
Ek 2: Söylem Tamamlama Testi	65
ÖZGEÇMİŞ	68

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1 Katılımcıların demografik özelliklerine ait betimsel veriler.....	38
Tablo 4.2 Katılımcıların 1. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	39
Tablo 4.3 Katılımcıların 2. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	40
Tablo 4.4 Katılımcıların 3. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	41
Tablo 4.5 Katılımcıların 4. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	43
Tablo 4.6 Katılımcıların 5. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	44
Tablo 4.7 Katılımcıların 6. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	45
Tablo 4.8 Katılımcıların 7. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	47
Tablo 4.9 Katılımcıların 8. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	48
Tablo 4.10 Katılımcıların 9. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	49
Tablo 4.11 Katılımcıların 10. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular	51

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, alt problemleri, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları, varsayımları yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

İletişim kurma şekilleri kültürel normlara göre farklılaşmaktadır. Bu doğrultuda kültürel normlar farklı yaş, cinsiyet ve uyruklardaki insanların kullandığı dil tercihlerini de etkilemektedir. Kültüre gömülü özellik taşıyan söz edimleri de farklı kültürlerde farklı stratejilerle gerçekleştirilmektedir. Hatta aynı kültürün içinde yaşa, cinsiyete, sosyal mesafeye, sosyal güce, eğitime ve sosyo-kültürel düzeylere göre farklılaştığı bilinmektedir. Yapılan diller arası ve kültürler arası edimbilim çalışmalarında bu dilsel tercihlerin nasıl ve neye göre çeşitlendiği gözler önüne serilmekte ve böylece hem ana dili hem yabancı dil konuşucularının dile karşı farkındalıklarının arttığı düşünülmektedir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan reddetme söz edimi yüz tehdit edici bir eylem olması bakımından özellikle yabancı dil öğrenenler için üzerinde durulması gereken bir konuşma edimi olarak öne çıkmaktadır. Oldukça karmaşık bir söz edimi olarak değerlendirilen reddetmeler genellikle konuşma sırasında ikinci çift parçalar olarak işlev görmekle birlikte çeşitli yüz kurtarıcı manevralar içermektedir (Houck & Gass, 1996). Reddetme ile oluşabilecek kırgınlıkların önüne geçmek ve yüzünü korumak için verilecek ret cevapları genellikle uzun ve karmaşık bir dizi anlamsal formülden (stratejiden) oluşabilmektedir. Ret ifadelerini kullanırken seçilecek stratejilerin seçimi ise muhatabın statüsü ve dayatmanın düzeyi gibi farklı bağlamsal değişkenler tarafından belirlenmektedir. Uygun ret ifadelerinin seçimi ve kapsamlı kültürel bilgiye erişim dil öğrencileri için zorluk teşkil etmektedir (Krulatz & Dixon, 2020). Bu nedenle uygun bir şekilde hedef dilde reddetme ediminin anlaşılması ve kullanılması için yüksek düzeyde pragmatik yeterlilik gereklidir.

Etkili bir iletişimin yolu sadece dil bilgisi açısından doğru ifadeler kurmaktan öte iletişimsel bağlamda dili kullanırken anlaşılabilirliğe ve uygunluğa da dikkat etmekten geçmektedir (Çetin, 2017). Bu durumda dilin, yalıtılmış dil bilgisi kurallarından ibaret olmadığı temelde iletişimsel bir etkinlik olduğu kabul edilmelidir. İletişimsel durum bağlamlarında da kullanılan söz edimleri de üzerinde durulması gereken bir konu olarak ele alınmalıdır.

1.2. Problem Cümlesi

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin sosyal aktör olarak gündelik iletişim durumlarında kullandıkları reddetme söz edimi stratejileri nelerdir?

1.2.1. Alt Problemler

Araştırmanın problem cümlesinden yola çıkarak ayrıntılı bulgular elde etmek için aşağıdaki sorulara da cevap aranmıştır.

1. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin kullandığı reddetme stratejileri çeşitli kültürlerden gelen uyruklara göre farklılık göstermekte midir?
2. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin kullandığı reddetme stratejileri yaşa göre farklılık göstermekte midir?
3. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin kullandığı reddetme stratejileri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın ana amacı, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin sosyal statü ve yakınlık derecelerine göre farklılaşan bağlamlar karşısında doğrudan ve dolaylı stratejilerle reddetme söz edimi kullanımlarını tespit etmektir. Bu amaçla birlikte uyruk, yaş ve cinsiyet değişkenleri göz önüne alındığında öğrencilerin reddetme edimini hangi stratejilerle gerçekleştirdiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Gerçek yaşam durumları karşısında, belirli bağlamlarda, sosyo-kültürel faktörler göz önünde bulundurularak anlaşılır ve uygun ifadeler kullanmak genel anlamda iletişimsel yeterliliğin özelde ise edimsel yeterliliğin göstergesidir. Söz edimleri de bu yeterlilik alanı içinde dilin pragmatik boyutu olarak ele alınan fonksiyonel anlam birimleridir. Yabancı/ikinci dil öğrenenler, hedef dilin kültürüne hâkim değilse kültürel kodlar taşıyan söz edimlerini de bağlama uygun şekilde kullanmakta zorluk yaşayabilmektedir. Bu durum, reddetme söz edimi özelinde ele alındığında ise kişi yerinde ve doğru bir şekilde reddetme söz edimini gerçekleştirmediği takdirde sosyal ilişkilerinde yanlış anlaşılmalara yaşayabilir hatta kabalık ve saygısızlık yaptığı düşünülebilir. Yaşanabilecek bu olumsuz durumların önüne geçmek için yabancı dil öğrencilerinin hedef dili öğrenirken aradilde yaptığı dilsel tercihler tespit edilmelidir. Bu doğrultuda öğrencilerin edimsel yeterliliklerinin söylem (konuşma) tamamlama testleri

gibi çeşitli ölçme araçlarıyla ölçülüp pragmatik başarısızlıklarının ve pragmatik transferlerinin belirlenmesi önem teşkil etmektedir. Öte yandan farklı uyruk, cinsiyet ve yaş gibi değişkenlere göre ne tür dilsel tercihler yapıldığının ortaya konulması karşılaştırmalı edimbilimsel çalışmalara da veri sunacaktır. Elde edilecek edimbilimsel verilerin yabancı dil olarak Türkçe öğreticilerine, materyal geliştiricilere, ders kitabı ve öğretim programı yazarlarına farkındalık ve öngörü kazandıracağı düşünülmektedir.

1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde (ALKÜ TÖMER) yabancı dil olarak Türkçe öğrenen 35 kişiden elde edilen verilerle sınırlıdır. Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni (CEFR) tarafından bağımsız kullanıcı düzeyi olarak belirlenen B1 ve B2 ve yetkin kullanıcı olarak kabul edilen C1 seviyelerinden öğrencilerin söylem tamamlama testine verdikleri cevaplar ile sınırlıdır. Temel kullanıcı düzeyleri (A1 ve A2) araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

1.6. Varsayımlar

Bu çalışmada, katılımcıların söylem tamamlama testinde yer alan durumlar karşısında kullandıkları reddetme söz edimi ve stratejilerini, günlük hayatta benzer durumlarla karşılaşınca da aynı şekilde kullandıkları varsayılmaktadır.

2. ALANYAZIN

2.1. Edim Bilimi Tanımı ve İnceleme Konuları

Alanyazında çok çeşitli tanımlar oluşu ve sınırlarının belli olmayışı nedeniyle edimbilim yani pragmatik tanımlanırken inceleme konularına da sıklıkla yer verilmesi, alana dair düşüncelerin biraz daha netleştirilmesi ve alanın özelleştirilmesi açısından önemli görülmektedir.

Pragmatik, Yunanca “iş, eylem” anlamına gelen “*pragma*” kökünden gelmektedir (İng. *Pragmatics*; Fr. *Pragmatique*; Alm. *Pragmatisch*) (Cevizci, 2005, s. 1373). Türk Dil Kurumu tarafından “Edim” ise “*Yapılmış, gerçekleşmiş iş, amel, fiil*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Dilimizde “pragmatik” ve “edim bilimi” terimlerinin eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Alanyazında edimbilim, edimdilbilim, edimbilimsel dilbilim, pragmatik, kullanımbilim olarak geçen tanımlar şu şekildedir:

“*Dili kullanıcı açısından ele alan dal; dil-bağlam ilişkisini inceleyen alan.*” (İmer, Kocaman, & Özsoy, 2011, s. 110); “*Bir sözceyi üretildiği bağlamı içinde ele alan ve bu özelliğiyle de dilbilimdeki temel yenilenmeyi gerçekleştiren dal. Kullanımbilim de denir. (Fr. Pragmatique).*” (Rifat, 1998, s. 105). Benzer bir tanımla Özsoy, Erk Emeksiz, Turan ve Uzun (2013) edimbilimin, bağlam temelli anlamı konu almasının yanında dilin iletişimsel boyutuyla da ilgilendiğini belirtmektedir. Aynı şekilde Kıran and Eziler Kıran (2018) tarafından da iletişimsel bağlam durumları içinde kullanılan dil vurgusu yapılarak edimbilimin, dilbilimin altında yer alan “söylem dilbilimi” olduğu ifade edilmektedir. Bu tanımlardan farklı olarak Mey (2001) ise edimbilimin, toplum koşulları tarafından belirlenen dil kullanımını incelediğine değinmiştir.

Yapılan tanımlarda sıklıkla dilin bağlam içinde kullanılan anlamına vurgu yapıldığı görülmektedir. Levinson ise edimbilimin, dil kullanımının incelenmesi olduğunu belirten tanımların yeterli olmadığını dile getirerek kendi tanımını yapmaktadır: “*Dil ile bağlam arasındaki dilbilgiselleştirilmiş veya bir dilin yapısında kodlanmış ilişkilerin incelenmedir.*”, “*Pragmatik, kısmen gösterim (deixis), örtüklük, ön varsayım, söz edimleri ve söylem yapısının yönlerinin incelenmesidir.*” (Levinson, 2008, s. 5-35). Duman ise edimbilimi biçimden daha ziyade işleve odaklanan ve gerçek iletişim durumlarında tümce veya sözceleri ele alıp inceleyen dilbilimin bir alt disiplini olarak değerlendirmektedir (Duman, 2022).

Yule, söylenmeyen veya kastedilen anlama vurgu yaparak konuşmacı ya da yazar tarafından iletilen ve bir dinleyici tarafından yorumlanan anlamın incelenmesiyle ilgili olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan pragmatik, söylenenlerin ne anlama geldiğinden çok insanların bu söylenenlerle ne kastettiklerinin analiziyle ilgilenmektedir. Bu analiz çalışmaları da bağlamın söylenenleri nasıl etkilediğinin yorumlanmasını içermektedir. Konuşmacıların söylemek istediklerini kiminle, nerede, ne zaman ve hangi koşullar altında konuştuklarına göre nasıl organize ettiklerini dikkate alan pragmatik, bağlamsal anlam çalışması olarak ele alınmaktadır. Dinleyicilerin söylenenler hakkında nasıl çıkarımlarda bulunabileceğini zorunlu olarak araştırmakla birlikte söylenmeyenlerin de iletilenlerin bir parçası olarak nasıl kabul edildiğini araştırmaktadır. Kısaca görünmeyen anlamın araştırılması olduğunu ifade eden Yule'ye göre bu bakış açısı daha sonra "Söylenen ile söylenmeyen arasındaki seçimi ne belirler?" sorusunu akla getirmektedir. Bu soruya cevap ararken fiziksel, sosyal ya da kavramsal olarak "mesafe" kavramına dikkat çekmektedir (Yule, 1996).

Leech (1983) ve Thomas (1983) gibi alan araştırmacıları tarafından edim bilimin (pragmatics), edim dilbilim (pragmalinguistics) ve sosyo-pragmatik (sociopragmatics) olarak iki bileşene ayrıldığı görülmektedir. Vardar (2002), Richards and Schmidt (2002), Crystal (2008), Brown and Miller (2013) tarafından yapılan tanımlarda da edim bilim (pragmatics) ile edim dilbilim (pragmalinguistics) ayrı olarak ele alınmaktadır.

Yapılan tanımlarda edim bilimin, göstergebilimin bir unsuru olarak ele alındığı görülmekle birlikte iletişimsel durumlar içinde bağlamın etkilediği dil kullanımını inceleyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Edim dil bilimin ise dilbilim ile edim bilim arasındaki "karma dal" ya da "arayüz" olarak ele alındığı görülmektedir.

Richards ve Schmidt'e göre (2002), edim bilimde (*pragmatics*) sözcelerin yorumlanması ve kullanılmasının gerçek dünya bilgisine nasıl bağlı olduğu, konuşmacıların söz edimlerini nasıl kullandıkları ve anladıkları, cümlelerin yapısının konuşmacı-dinleyici arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiği incelenmektedir. Bir öğrenci "Bu dilde nasıl iltifat edebilirim, istekte ya da uyarıda bulunabilirim?" diye sorduğunda ise bu bir pragma linguistik (edim dil bilim) bilgisi sorusudur. Bir öğrencinin hedef dilde konuşurken hangi durumlarda iltifat etmenin uygun olacağını ve konuşmacı-dinleyici arasındaki sosyal ilişkiyi göz önünde bulundurarak hangi biçimin en uygun olacağını bilmesi sosyal faktörler ile edim bilim arasındaki ilişkiyle ilgilenen sosyo-pragmatik bilgiyle ilgilidir.

Yapılan edim dilbilimi tanımları içinde, Crystal (2008) tarafından yapılan tanımları ikinci dil pedagojisi açısından da kullanışlı bulan Kasper ve Rose (2001) ise pragmatikliği, “sosyokültürel bağlamında iletişimsel eylemin incelenmesi” olarak ele almaktadır. Bu tanımda geçen “iletişimsel eylem” kavramı sadece söz edimlerine gönderme yapmamaktadır. Aynı zamanda farklı söylem türlerine katılmayı ve değişen uzunluk ya da karmaşıklıkta konuşma türlerine katılmayı da içermektedir.

2.2. Edim Bilim ve Dil Felsefesi

Dil felsefesinde ele alınan ana sorunlardan biri olan “anlam” üzerine yapılan sorgulamaların dört yaklaşım altında açıklandığı görülmektedir. Aysever, anlam sorununu “dili, kurallara dayalı bir davranış olarak alıp anlamı da bu kurallarda arayan” kullanım bilimsel (*pragmatic*) çözümün, anlamı tek boyutuyla ele alan zihinci, göndergeci ve davranışçı çözümlerden farkına değinmektedir. Ayrıca kullanım bilimsel çözümü destekleyenlerin “kullanımbilim” terimini hiç kullanmadıkları, bu terimin ilk kez Morris tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir (Aysever, 1994).

1930’lu yıllarda göstergebiliminde göstergelerin genel kuramı üzerinde çalışan ABD’li Charles William Morris, 1938 yılında “Foundation of the Theory of Signs” (Göstergeler Kuramının Temelleri) adlı eserinde bu kuram dâhilinde ele aldığı göstergelerin diğer göstergelerle olan ilişkisini araştıran sözdizim (*syntactic*), göstergeler ile referansta bulundukları şey arasındaki ilişkiyi inceleyen anlambilim (*semantics*) ve son olarak göstergeler ile bunları kullananlar yani üretenler ve yorumlayanlar arasındaki ilişkileri inceleyen edimbilim (*pragmatics*) olmak üzere üç daldan bahsetmektedir (Rifat, 1998).

Yirminci yüzyıla gelindiğinde anlam sorununu ele alan iki temel taraf dikkat çekmektedir: Göndergeci çözüm başlığı altında ele alınan, anlamı olgulara indirgeyen ve incelemelerini önermeler üzerinden yapan mantıkçı pozitivistler (Russel, Wittgenstein’in birinci dönemi ve Viyana Çevresi düşünürleri) ile bunun karşısında yer alarak kullanım bilimsel çözüm odağında anlamı dilin kullanımından hareketle ele alıp inceleyen gündelik dil filozofları (Austin, Searle) (Altınörs A., 2001). Mantıkçı pozitivistler, doğrulana bilirlilik ölçütlerine göre geliştirdikleri önermeler üzerinde dururken doğru, yanlış veya anlamsız olmayan dilin diğer fonksiyonel kullanımlarını dışlamaktadır. Gündelik dil filozofları ise günlük hayatta sıkça kullanılan dilin bu fonksiyonel kullanımları üzerinde durmaktadır. Çünkü onlara göre “*Mantıksal ve semantik veçheler kadar dilin pragmatik veçhesi de önem taşır ve bu itibarla da -söz- aynı zamanda beşerî fiiller/eylemler alanına dahildir.*” (Altınörs A. ,

2020, s. 246). Temsilcilerinden bazıları G. Ryle, J. L. Austin, P. F. Strawson, P. Grice, J. Wisdom olan ve “pragmatik dönemeç” olarak adlandırılan gündelik dil felsefesine bu yönelimin, özellikle İngiltere’de 1950’li yıllarda hâkim olduğu belirtilmektedir (Özcan, 2021).

Felsefe tarihinde adından sıkça söz ettirerek mantıkçı pozitivistler tarafından sahiplenilen ve 1921’de yayınlanan Wittgenstein’in (2018) “Tractatus Logico-Philosophicus” adlı eseri yirminci yüzyılda oldukça dikkat çekmektedir. Bu eserde Wittgenstein, mantıkla çelişen bir şeyi dilde ortaya koyamayacağımızı ifade ederek dilde çok fazla metafizik unsur olduğu için ön sözünde de belirttiği gibi söylenemeyenlere sınır çizmeyi amaçlamaktadır. Düşünür, gündelik dil mantığının dolaysız bir şekilde çıkarılamayacağını düşündüğünden son derece karmaşık bulduğu gündelik dille arasına mesafe koymaktadır. Daha sonra bazılarına göre kendiyile çelişerek bazılarına göre dönüşüm geçirerek ilk baskısı 1953 yılında yapılan “Philosophical Investigations” (Felsefî Soruşturmalar) adlı eserinde “Dil Oyunları” kavramını irdeler. Dil oyununun tahmin edilemez olduğunu ve temellere dayanmadığını ifade etmektedir. “-Beş plaka-duyurusu ya da iddiası ile -Beş plaka!- emri arasındaki fark nedir peki? Bu sözlerin telaffuzunun dil-oyununda oynadığı roldür. Ama tabii ki telaffuz edilme tonları, mimikler ve diğer pek çok şey de başka türlü olacaktır.” (Wittgenstein, 2020, s. 31). Görüldüğü üzere önceleri dil olgulara işaret eden, bildirimde bulunulan bir araçken zamanla satranca benzettiği bir oyuna dönüşmekte, ses tonu, mimik ve daha birçok anlam ayırt edici unsur ise bu oyuna dahil edilmektedir. Buradan hareketle Wittgenstein’in, ilk dönemlerinde ele aldığı dil anlayışının neo-pozitivistleri etkilediği, ikinci dönemde ise gündelik dil felsefesinin temelini hazırladığı söylenebilir (Altınörs A. , 2001).

Aysever’e göre Austin ile birlikte, dil içinde var olan “terimlerin” doğru kullanımlarını inceleyen görüşten, dilin “doğru” yani yerinde veya uygun kullanımına odaklanılan görüşe geçilmiştir (Aysever, 2003). Ayrıca dilci felsefeden dil felsefesine doğru felsefenin seyrinin değiştiğine vurgu yaptığı da görülmektedir.

Özcan, Austin’in “söz edimi” ve “sözceleme durumu” ile Wittgenstein’in “dil oyunları” ve “hayat biçimleri” kavramlarının birbirleriyle mantıksal olarak uyuştuğunu ifade etmektedir (Özcan, 2020). Diğer taraftan Wittgenstein’in sınırsız sayıda dil oyunu oynanabileceği görüşüne karşın Austin’in söz edimlerini sınırlı sayıda belirleyerek sınıflandırmaya çalıştığı görülmektedir.

2.3. Söz Edimleri

Austin'e göre gündelik konuşma çok uzun bir süreçten geçerek geldiğinden kullanılan kelimeler de belirli amaçlara hizmet etmektedir. Ayrıca gündelik dile yönelik dilsel çözümlemenin, *“insanı çevreleyen dünya ile ilgili kabullerimizi açığa çıkaracağı ve dünyaya ilişkin kavrayışımızı güçlendireceği”* düşüncesindedir (Cevizci, 2005). Bu sebeple mantıkçı pozitivist filozofların bakış açısıyla yaptıkları mantıksal dil çözümlemelerinin aksine gündelik dil çözümlemeleri yapan bir filozof olarak “söz edimleri” (speech acts) kavramını ortaya koymuştur. Harvard Üniversitesi'nde vermiş olduğu dersler için hazırladığı notlarla bu derslere katılan öğrencilerin yazdığı notlar derlenerek *“How to Do Things with Words”* isimli bir eser oluşturulmuş ve ölümünden sonra 1962'de yayınlanmıştır. Bu ders dizisi baştan sona doğru incelendiğinde “gündelik dil çözümlemesi” yapma yöntemini, sondan başa doğru okuduğunda ise dilin yapısı ve işleyişi ile ilgili olarak ele aldığı “söz edimleri kuramı” olarak adlandırılan felsefe kuramı karşımıza çıkmaktadır (Austin, 2020). Daha sonra öğrencisi Searle tarafından eleştirilen ve geliştirilen “Söz edimleri” kuramı felsefenin konusu olmakla kalmamış dilbilim, hukuk ve toplum bilimleri gibi çeşitli disiplinlerde de ele alınan bir konu olmuştur.

Söz dile, edim ise eyleme işaret etmektedir. “Söz-Eylem” kuramı olarak da bilinmektedir. İmer, Kocaman ve Özsoy (2011, s. 230) tarafından “sözeylem” kavramı *“Sözcenin eylem ile bütünleşip kimi zaman eşzamanlı gerçekleşen bir dilsel etkinlik (eylem)”* olarak belirtilmektedir.

Çelebi (2014) tarafından ise “gerçekleştirilmesi için dile gereksinim duyulan eylemleri gerçekleştirmeye yarayan ve amacı konuşucuların birbirleri karşısındaki durumlarını değiştirmek” olarak kısaca özetlenmektedir. Burada sözcelerin, konuşucunun ve dinleyicinin davranışlarını değiştiren ve eyleme geçiren etkisi vurgulanmaktadır. Chen (1996) tarafında da söz edimlerinin, mevcut durumlarda bir değişiklik yaratma veya muhatap üzerinde bir etki yaratma yeteneğine sahip olduğu ifade edilmektedir.

Yule (2010) söz edimini “Bir konuşmacı tarafından bir sözce ile gerçekleştirilen eylem” olarak ele almaktadır. “Söz Edimleri” terimini ise rica etme, emir verme, soru sorma veya bilgi verme gibi eylemleri tanımlamak için kullandığımızı ifade etmektedir. Konuşucu “Altıda orada olacağım.” derken sadece konuşmuş olmak için konuşmamakta aynı zamanda “söz verme” edimini de gerçekleştirmektedir. Bir niyeti ve amacı olan konuşmacı uygun koşullar altında dinleyiciyle dilsel bir eylem gerçekleştirir. Dil içi ve

dil dışı etkenlere bağılı olarak anlam belirlenmektedir. Dil ile gerçekleşen bu eylemlerden bazıları şunlardır: Emir verme, rica etme, tebrik etme, özür dileme, istekte bulunma, şikâyet etme vb. Bu eylemlerin gerçekleşmesi için dilsel bazı tümceler sözcelenmelidir. Örneğin; “Seninle bu konuda bahse giriyorum.” ya da “Üstün başarından dolayı seni tebrik ediyorum.” derken bir fiilin gerçekleştiği bildirilmemekte veya bir durum betimlenmemektedir. Bu tümceleri belirli bir amaç doğrultusunda sözceleyen kişi bahse girme, tebrik etme eylemini gerçekleştirmektedir.

Raffard’a (2018) göre söz edimleri kuramı, en az iki kişinin olduğu, konuşan kişinin asıl niyeti doğrultusunda bir şey söylediği, şaka ya da eğretileme yapmadığı, yalan söylemediği, ciddiyetle gerçekleşen bir iletişim bağlamına uygun olarak konuşan kişinin dilsel davranışlarını çözümlemektedir.

Taguchi (2018), söz edimlerinin popülaritesini, bir söz ediminin sunduğu biçim, işlev ve kullanım bağlamı arasındaki açık bağlantıyla açıklamaktadır. Ona göre söz edimleri teorisinin özü, sözcükleri gerçek dünyadaki bir işlevi yerine getirmek için kullanmamızdır. “Burası çok sıcak” ifadesi bir evin sıcaklığı hakkında bilgi vereceği gibi aynı zamanda pencereyi açtırma isteği olabilir. Bunun bir beyan mı yoksa rica mı olduğu bağlama göre yani ortama, konuya ve muhataplar arasındaki ortak hedeflere göre değişmektedir. Dolayısıyla bağlam bir söz ediminin anlamını ve bunun sonucunda ortaya çıkan eylemi etkilemektedir.

Aksan (2016), söz-eylem kuramının konusu itibariyle metin dilbilimiyle yer yer örtüşen bir kuram olduğunu ve dili sadece biçimsel olarak ele alıp tümcelere indirgeyen üretken dönüşümlü dilbilime tepki olarak düşünülebileceğini belirtmektedir.

“Söz Edimi” kavramının dil edimi ve söylem edimi şeklinde farklı kullanımları olduğu belirtilmektedir (Maingueneau’dan aktaran Polat, 2010). Robert’e göre söz edimi ve dil edimi yaklaşık olarak aynı anlamda kullanılırken iletişim edimi ise söz edimini yer, zaman, konuşucularla birlikte dışsal çevreyi de içine alan kapsamı daha geniş bir kavrama işaret etmektedir. Eylemin yazılı ve sözlü olduğu için söylem edimi, sözcelerinin “edimsözel” ve “etkisözel” güçlerini öne çıkarmak için etkileşim edimi olarak adlandırıldığı da belirtilmektedir (Robert’tan aktaran Polat, 2010). Özcan, bu adlandırmaların doğru olmadığını dil edimlerinin söz edimlerini kapsadığı hatta dil ediminin gerçekleşmesi için söz ediminin şart olmadığını belirtmektedir. Ayrıca söylemin

bölümlerden oluştuğu, iletişim fonksiyonunun olmadığı ve karşı tarafı etkileme gücünün olmadığından söz edimlerinden ayrıldığını da belirtmektedir (Özcan, 2020).

2.3.1. Austin ve Söz Edimleri

Kaynaklarda sıkça “Gündelik dil felsefesi” yaptığı belirtilse de Austin bu adlandırmayla birlikte “dilci felsefe”, “analitik felsefe” ya da “dil çözümlemesi” denmesini istememektedir. Tam anlamıyla açıklamasa da “Dil fenomenolojisi” denmesini tercih etmektedir (Austin, 2020). Austin, dilin bir şey yaptırma gücü olduğunu fark etmiştir. Söz edimleri kuramı da bir şey söylemenin aynı zamanda bir şey yapmak olduğu düşüncesiyle ortaya çıkmıştır.

Austin (2020), dilin saptayıcı boyutunun karşısına edimsel (performatif) boyutunu koyarak sıklıkla edimsel boyutu üzerinde durmaktadır. O, dil felsefesinde ele alınan anlam problemine pragmatik açıdan yaklaşmaktadır. Mantıkçı pozitivistler gibi dili sadece olgular karşısında bildirimde bulunmak ve olgu durumlarını betimlemekle sınırlandırmayarak doğru ve yanlış olarak etiketlememektedir. Bildirimler dışında buyruk, dilek ya da taviz dile getiren ünlem tümceleri de olduğunu belirtmektedir. Doğru ya da yanlış bildirimlerin tamamının betimleme olmadığını bu sebeple bunları “saptayıcı” olarak adlandırdığını belirtmektedir. Geleneksel felsefedeki kafa karışıklığının, yanlışlıktan ya da birçok farklı niyetle dile getirilmiş sözcelemelerin hepsini olgu bildirimleri olarak ele almaktan kaynaklı olduğunu dile getirerek eleştirmektedir (Austin, 2020).

Bir şey betimlemeyen, aktarmayan, saptamayan, doğru veya yanlış olmayan, “yalnızca” bir şey söylemek olarak ele alınmaması gereken tümceler de olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca bu tümceler sözcelerken bir eylemin gerçekleştiğini ya da bu sözcelemenin, eylemin bir parça olduğunu dile getirmektedir. Austin (2020), bu söylediklerini destekleyecek dört örnek tümce sunmaktadır:

(Örn. a) *Evlilik töreni sırasında söylenen “Evet (X’i karım olarak kabul ediyorum)”.*

(Örn. b) *Geminin pruvasında şişeyi kırarken söylenen “Bu gemiye ‘Queen Elizabeth’ adını veriyorum”.*

(Örn. c) *Bir vasiyetnamede yer alan “Saatimi kardeşime miras bırakıyorum”.*

(Örn. d) *“Seninle beş lirasına bahse girerim, yarın yağmur yağacak”.*

Austin, yukarıda verilen sözcelemelerin hiçbirinin doğru veya yanlış olmadığını, betimleme ya da bildirme için söylenmediğini sadece o şeyi yapmak olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Düğün töreninde “Evet” diyerek evlilikle ilgili bir aktarımda bulunmadığını direkt evlilik ilişkisine girdiğini ifade etmektedir. Bu tip sözcelemin ya da tümcenin “edimsel” olarak adlandırmasını önermektedir.

Austin (2020), edimsel sözcelerın bir sanatçı tarafından sanat dalı içinde kullanıldığında veya monolog içinde hükümsüz veya sahte olacağını dile getirmektedir. Yani kullanılan sözcelemlerin tamamının söz edimlerine ait özellikler taşımadığını ifade etmektedir. Bu gibi durumları dilin asalağı olarak ya da zayıf halleri olarak nitelendirdiğı görülmektedir. Örneğın, bir kurmaca metin olarak ele alabileceğımız Daniel Defoe’ya ait olan “Robinson Crusoe” adlı eserde Robinson’un Cuma’ya “Git ve adadaki tüm odunları topla!” diye emir vermesi gerçeklik barındırmadığı için bu söz ediminin “hükümsüz” veya “sahte” olduğunu göstermektedir.

Özcan’a (2020) göre Austin, söz edimlerine yakın ve söz edimlerine uzak sözcelemler olarak ikili bir ayrıma gitmektedir. Söz edimlerine uzak sözcelemleri ciddi olarak söylenmemiş, zayıf sözcelemler olarak nitelerken bu sözcelemlerin bir şey yaptırma gücü olmadığını da belirtmektedir. Şiir söylemek veya şaka yapmak gibi eylemler sırasında kullanılan sözcelemleri örnek olarak vermektedir. Söz edimlerine yakın sözcelemlere ise sezdiride bulunmayı, heyecanlandığını söylemeyi ve yemin etmeyi örnek olarak vermektedir. Bunlara ilişkin bir edimsöz kalıbı olmadığını ifade etmektedir.

Austin, bir söz ediminin gerçekleşmesi için konuşucunun uygun koşullar altında bir iletişimsel bağlam içinde mutlaka ciddi olarak söylemesi gerektiğini belirtmektedir. Şaka yapıyor ya da şiir yazıyor olmaması gerektiğini ekler. İletişime katılan kişilerin fiziksel veya zihinsel eylemler gerçekleştirebileceğini hatta kişinin başka sözler de sözcelemesi gerekebileceğini belirtmektedir (Austin, 2020).

Austin’e (2020) eylem, kelimelerle de kelimeler olmadan da bir şey yapma halidir. Birine hakaret etmek veya vaatle bulunmak da sopa sallayarak tehdit etme hali gibi bir eylemde bulunma halidir. Bilerek, isteyerek, farkında olarak ve baskı altında olmadan bir amaç doğrultusunda yapılan hareketlerdir. Eylemin sonuçları sözceyi başarılı ya da başarısız kılar. Eylemi gerçekleştireni ise sorumlu ya da sorumsuz yapar (Özcan, 2020). Görülmektedir ki Austin’in dil felsefesindeki eylem anlayışına göre uygun koşullar altında, uylaşımsal ve amaçlı olarak bir sözü sözcelemek bir eylem veya bir edimdir. Bir

söz ediminin gerçekleşmesi ya da isabetli olması için yerine getirilmesi gereken zorunlu koşulları ise şu şekilde belirlemiştir: Dile özgü bir anlaşma içinde olunan yani uyuşimsal olarak etkisi olduğu genel kabul gören uyuşimsal bir işlem olmalı. Bu işlem belirli koşullar altında belirli kişilerce belirli sözcelerin sözcelenmesi ile gerçekleştirilmelidir. Bu işleme katılan kişiler uygun koşullar altında uygun kişiler olmalıdır. İşlemin katılımcıları tarafından hatasız olarak doğru bir şekilde ve eksiksiz gerçekleştirilmelidir. İşleme katılanlar duruma uygun şekilde gerçekten o duygu ve düşünceleri taşımalı ve söz konusu davranış şeklini sergileme niyetinde olmalıdır. Son olarak bu durumdan sonra da gerçekten o davranış şeklini sürdürmelidir.

2.3.1.1. Austin'in Söz Edim Türleri

Austin önce söyleme edimi üzerinde daha sonra söylenen yargıları öne çıkararak performatifler üzerinde durmuştur. Saptayıcı/performatif ayrımını terk etme düşüncesi kolay olmasa da performatifler üzerinde durma düşüncesi belirlemiştir (Özcan, 2020). Ardından bir konuşma sırasında üç tür edim olduğunu belirtmiştir: Düz söz, edimsöz ve etkisöz edim.

Austin tarafından düz söz, herhangi bir şey söyleme ediminin sonucunda ortaya çıkan ürün olarak tanımlanmaktadır. Düz söz edimi ise yalın olarak bir şey söyleme edimidir. Searle yaptığı söz edimleri sınıflandırmasında bu ulama yer vermemektedir (Altınörs A. , 2000). İmer, Kocaman ve Özsoy (2011, s. 107) tarafından düz söz edimi, *“Sözeylem kuramında, bir sözcenin söylenmesi sonucu oluşan edim; anlamlı, dilbilgisine uygun sözce üretilmesi.”* Cevizci (2005) ise belirli bir anlamı ve karşılığı olan ağızdan çıkarak gerçekleşen edim olarak belirtmiştir Ayrıca bir düz söz edimi gerçekleştirmeden bir şey söylemenin mümkün olmadığını eklemektedir. Özcan ise düz söz ediminin edimsöz ediminden kavramsal olarak farklılaştığını belirterek Austin'in düz söz edimi üzerinde pek az durduğunu dolayısıyla bu söz edimini yorumlamanın kolay olmadığını ifade etmektedir (Özcan, 2020). Yapılan tanımlardan yola çıkarak genel olarak düz söz edimini, bir sözcenin dil bilgisi kuralları çerçevesinde uygun şekilde ses, sözcük ve tümce olarak sesletilmesi olarak tanımlayabiliriz. Diğer bir ifadeyle insanların anlatmak istediklerini anlamlı ifadelerle söylemesidir.

Austin'e göre düz söz ediminde bulunmak için konuşma yeteneğinin kullanılması gerekmektedir. Ayrıca bir düz söz ediminde bulunmak aynı zamanda bir edimsöz ediminde de bulunmak demektir. Çünkü bir düz söz edimi gerçekleştirirken aynı zamanda

bilgi verme, bir şey ilan etme, atama, saptama ya da betimleme yapma gibi birçok edim de gerçekleştirilir (Austin, 2020). Austin tarafından düzsöz edimi seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma şeklinde sınıflandırılmaktadır:

Seslendirme, bir şey söyleyen kişi söylediği ifadeyi oluşturan birtakım sesleri çıkararak seslendirmektedir. Bu sebeple birtakım sesler çıkarma edimi olarak tanımlanmakta ve seslendirilen şeye “seslem” (*phone*) denilmektedir (Searle J. , 2000). İnsanlar dışında hayvanlar da seslendirme ediminde bulunabilir. Seslendirme edimi dillendirme ediminin ön koşuludur (Özcan, 2020).

Dillendirme, bir dile ait belirli ses bütünlerini, belirli bir tonlamayla ve o dile ait dil bilgisine uygun şekilde söyleme edimidir. Bu edim sonucunda “dillendirim” (*pheme*) gerçekleştirilmiş olunur (Searle J. , 2000). Dillendirme edimi ile kültürel boyut da işin içine girmektedir. Bir sözün olduğu gibi aktarıldığı, aktarılan sözün de bir referansının olduğu edimdir (Özcan, 2020). Dillendirme ediminin ön koşulu seslendirme edimidir. Fakat tek koşulu değildir. Dolayısıyla Austin dillendirme edimin, seslendirme ediminin bir alt sınıfı olarak ele almamıştır. Maymunun “Git”e benzeyen bir ses çıkarmış olması bunu dillendirme edimi olarak kabul edeceğimiz anlamına gelmemektedir. Diğer taraftan dillendirme ediminin de tonlama ve çeşitli jestlerle taklit ya da kopya edilebileceği belirtilmektedir (Austin, 2020).

Anlamlandırma, bir dile ait ses gruplarını belirli bir şeyden bahsederken çok muğlak bırakmadan bir şeye göndermede bulunurken üretme edimi olarak tanımlanmaktadır. Anlamlandırma edimi sonucunda “anlamlandırım” (*rheme*) üretilir (Searle J. , 2000). Austin, dolaylı konuşmaların bu grupta olduğunu ifade etmektedir. Dillendirme edimini anlamlandırma ediminin ön koşulu olarak belirtmekte ve anlamlandırma edimi olmadan bir dillendirme edimi gerçekleştirilebileceğini de belirtmektedir. Bu duruma bir tümce mırıldanmayı, başka birine ait sözleri tekrarlamayı ve sözcüklerin anlamını bilmeden tümce okumayı örnek vermektedir (Austin, 2020). Özcan, dillendirimde söz dağarcığına ve dil bilgisine uygunluk varken anlamlandırmada bunlara ek olarak üretimin anlamlı ve referanslı olması gerektiğini belirtmektedir. Anlamlandırımı, anlamı ve referansı belirlenebilen bir dillendirim olarak formüle etmektedir (Özcan, 2020). Diğer taraftan Austin, “*Bütün üçgenlerin üç kenarı olur.*” tümcesinin gönderme yaptığı şeyin yani referansının ne olduğunu sorgulamaktadır. Belirtilen tümcede de görüldüğü üzere gönderme yaptığı şey yani referansı her zaman belli olmamaktadır. Austin, dillendirimi dilin bir birimi olarak ele alıp bozuk bir

dillendirimin anlamsız olduğunu ifade etmektedir. Anlamlandırımın ise konuşmanın bir birimi olduğunu, bozuk bir anlamlandırımı ise “bulanık, karanlık, hükümsüz” ifadeleriyle adlandırmaktadır (Austin, 2020).

Dillendirme edimi örneği: Öğretmeni Elif’e “Tezini bitir.” dedi.

Anlamlandırma edimi örneği: Öğretmeni Elif’e tezini bitirmesini söyledi.

Austin (2020), edimsöz edimini (*illocutionary act*) bir şey söylerken bir edimde bulunmak olarak tarif etmektedir. Dilin farklı işlevler yüklenmesini ise “edimsöz güçleri” (*illocutionary force*) olarak ifade etmektedir. İmer, Kocaman ve Özsoy (2011, s. 111) edimsöz edimini, “*Bir sözcenin söylenmesiyle yerine getirilen işlev.*”, Cevizci (2005) ise bir şey söylerken aynı zamanda yapılmış olan edim veya fiil olarak ele almaktadır.

Austin, edimsöz ediminden bahsederken üretilen düzsözün iletişimsel bağlamının üzerinde durmaktadır. Bunun sebebi edimsözün gücünü (işlevini) bağlamdan almasından kaynaklıdır. Edimsöz edimi, konuşmacıların emir verme, şikayet etme, tebrik etmek için kullandığı ifadelerin gücüne işaret etmektedir. Konuşmacı bu ifadeleri bir bağlam içinde sözcüyleyerek gerçekleştirilecek eylemin işlevini belirlemiş olur.

Bir edimsöz ediminin başarıya ulaşması ya da tamamlanması için bazı şartlar vardır. Austin’e göre bu şartlar şöyle sıralanmaktadır (Austin, 2020):

- 1- Kavrama: Konuşucunun sözcülediği düzsözün anlamının ve gücünün dinleyici tarafından duyulması ve alınması gereklidir. Bununla birlikte dinleyici üzerinde bir etki gerçekleştirmiş olmalıdır.
- 2- Etkisini gösterme: Edimsöz edimi sonucunda olağan akış dışında farklı bir etki ortaya çıkmalıdır. Bir gemiye ad verme töreninden sonra geminin verilen adla anılmaya başlanması, başka bir ad ile anılmaması gerekmektedir.
- 3- Uylaşımsal bir tepki ve devamında gelen edim: Birçok edimsöz edimi uylaşım sonucu bir tepki yaratır ve ardından bir eyleme neden olur. Tepki ve ardından gelen eylem tek ya da iki yönlü olabilmektedir. Söz verme tek yönlüken teklif yapma çift yönlüdür. Çünkü teklif iki tarafın onayıyla gerçekleşmektedir. Tepkinin ve eylemin gerçekleşmiş olması konuşanın ya da dinleyenin ikinci bir edimini ya da eylemini gerekli kılmaktadır. Örneğin istekte bulunmak talep etmeyi, söz vermek sözünde durmayı, vaatte bulunmak vaatte bulunulan şeyi gerçekleştirmeye niyetli olmayı gerektirmektedir. Dinleyenin de bu niyeti bilmesi

gerekmektedir. Bu şekilde edimsöz edimi dinleyiciler üzerinde bir etki göstermelidir.

Özcan, edimsöz ediminin düzsöz ve etkisöz edimleriyle ilişkisini şöyle belirtmektedir: Edimsöz edimi gerçekleştirmeye yarayan her sözce, her zaman düzsöz edimi ile oluşturulmaktadır. Bir sözce farklı durumlarda aynı anlama ve aynı referansa sahip olabilmektedir. Bu sözce, bağlama ve iletişim durumlarına göre farklı edimsöz sözceleeri gerçekleştirebilmektedir. “O ders çalışıyor.” örneğinde görüldüğü gibi aynı sözce farklı bağlamlara göre farklı işlevler üstlenebilmektedir. Bilgi verme, öğüt verme, yasak dile getirme gücüyle, değeriyle ya da işleviyle kullanılabilir. Edimsöz edim, düzsöz ediminin anlamından değil onun kullanımından doğmaktadır. Örneğin “Bulaşıkları yıka!” derken bir emir verilmemektedir. “Bulaşıkları yıka!” diyerek emir verilmektedir. Edim söz, uylasımsal olması yönüyle etkisözden ayrılmaktadır. Ayrıca edim söz ediminde bazı etkilerin doğurduğu sonuç belliyken etkisöz edimde bu sonuçlar önceden belirlenmemektedir ve karşı tarafta her zaman için aynı etkiler yaratmamaktadır (Özcan, 2020).

Austin (2020), edim sözleri sahip oldukları güçlere göre beş gruba ayırmaktadır: Çeşitli sebeplerle bir jürinin, yargıcın veya hakemin hüküm vermesiyle birlikte bir tahmin veya takdir etme gibi güçleri içeren “Hüküm belirticiler” (*verdictives*), bir gücü veya hakkı kullanırken yani atama yaparken, emrederken, tavsiyede bulunurken sözcelenen edim sözleri “Erk belirticiler” (*exercites*), söz verme veya taahhüt altına girme gibi durumlarda kişiyi bir şey yapmakla yükümlü kılar. sözcelenen edimsözleri kapsayan “Sorumluluk yükleyiciler” (*comissives*), Austin’in son derece karmaşık bulduğu tebrik etme, özür dileme, beddua etme, taziyede bulunma gibi tutum ve davranışlarla ilgili olan “Davranış belirticiler” (*behabitives*), tanımlamakta zorluk çektiğini belirttiği kabul etme, varsayma, savunma, açıklama anında yani genel olarak iletişim anında tümceleri nasıl kullandığımızı gösteren edim sözleri kapsayan “Serimleyiciler” (*expositives*) son grup olarak gösterilmektedir.

Austin “edimsöz”ü bir söz söylerken yerine getirilen edim, “etkisöz”ü de bir söz söyleyerek yerine getirilen edim olarak ele almaktadır (Austin, 2020). Daha açık bir ifadeyle, belirli bir düzsöz ediminde bulunurken gerçekleştirilen edimsöz ediminin, bilerek ya da bilmeyerek karşı taraf üzerinde birtakım sonuçlar yaratarak duygularını, düşüncelerini veya eylemlerini etkilemesidir (Searle J. , 2000).

Vardar (2002, s. 96) tarafından etkisöz, “*Konuşucunun dinleyici üzerinde dolaylı biçimde bir etki yapmasını sağlayan bildiri.*” olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, seçim dönemi siyasilerin halka çeşitli duygu ve düşünceler aşılayıp harekete geçiren söylevleri etkisözdür. İmer, Kocaman ve Özsoy (2011, s. 125) etkisöz edimini “*Bir sözcenin ifade ettiği işlev.*” olarak ele almaktadır. Örneğin, “Kapıyı açar mısınız?” tümcesinde bir ricada bulunulurken kapının dinleyici tarafından açılması ile rica yerine getirilir. Kısacası etkisöz, etkisöz edimiyle üretilen söz olup etkisöz edimi ise konuşucunun dinleyici üzerinde etki yaratmak için gerçekleştirdiği söz edimi türüdür.

Edimsöz ve etkisöz edimine örnek:

Örnek 1- Onunla bir daha asla konuşmayacağımı söylerken söz veriyordum.

Örnek 2- Onunla bir daha asla konuşmayacağımı söyleyerek onu ikna ettim.

2.3.2. Searle ve Söz Edimleri

Austin’in öğrencisi olarak kuramı daha ileriye taşıyan (Searle J. R., 1969), “*Speech acts: An essay in the philosophy of language*” adlı çalışmasında bir dili konuşmayı kurallara dayalı bir davranış olarak ele almaktadır. Bütün dilsel iletişimin, dilsel edimleri içermesinden dolayı söz edimleri incelemelerine odaklandığını belirtmektedir. Söz edimlerini ise “dilsel iletişimin temel veya asgari birimleri” olarak tanımlamaktadır.

Searle (2000)’e göre kişi bir tümce sözcelediğinde üç söz edimi gerçekleştirmiş olur:

Sözceleme edimi: Belirli bir dilde tümce üretmek

Önerme edimi: Belirli bir şeye göndermede bulunarak yani referans göstererek belirli bir anlam yüklemek

Edimsöz edimi

Austin, edimsöz sınıflandırmasını yaparken tartışmaya açık bırakmış ve Searle bu sınıflandırmayı ele alarak çeşitli eleştiriler getirmiştir. (Searle J. R., 2011)’e göre Austin’in sınıflandırmasında fiiller ve edimler birbirine karıştırılmıştır. Diğer taraftan fiillerin hepsi edimsöz fiili değildir ve kategoriler çok fazla birbirleriyle kesişmektedir. Kategorilerin altında verilen fiiller ise aynı türden değildir. Verilen fiillerin çoğu kategorilerin tanımlarına uymamakta ve tutarsız bir sınıflandırma söz konusudur. Bu eleştirilere istinaden kendi sınıflandırmasını yapmıştır: Kesinleyiciler (*assertives*),

yönelticiler (*directives*), sorumluluk yükleyiciler (*commissives*), dışavurucular (*expressives*), bildirimler veya beyanlar (*declaration*).

Austin, söz-eylem kuramını ilk ortaya attığında “edimsöz edimleri, yani belli bir uyulaşmsal gücü olan sözcelemeler” derken temelde edimsöz olarak ele aldığı her ifadede tek bir gücün kodlandığını varsaymaktaydı. Bir sözcenin içinde birden çok güç bulunan daha karmaşık bir edimsel eylem gerçekleştirebileceğini göz önünde bulundurmadağı görölmektedir. Searle ise kuramı geliştirmiş, bir edimsöz eyleminin içinde daha fazla güç olduğunu düşünerek dolaylı söz edimlerini kurama dahil etmiştir: “*ihsaslar, imalar, ironiler, eğretilmeler söz konusu olduğunda konuşan kişinin sözceleminin anlamıyla tümcenin anlamı değişik biçimlerde farklılaşmaktadır. Böyle durumların önemli bir bölümü, konuşan kişinin bir tümce sözceleyip söylediğı şeyi anlatmaya çalıştığı, ama onun yanı sıra başka bir şey daha anlatmaya çalıştığı durumlardır.*” (Searle J. R., 2011). Göröldüğü gibi imalar, ironiler ve eğretilmelerle(metaforlarla) bir ifadenin birden fazla anlam üretebileceğı belirtilmektedir.

2.4. Söz Edimi Bağlamında Nezaket ve Nezaket Kuramı

Dilden dile ve kültürden kültüre nezaket, sözlü ya da sözsüz olarak farklı yollarla gösterilebilmektedir. Bir kültürdeki nezaket göstergeleri başka bir kültürde yaşayan insan için kabalık olarak algılanabilmektedir. Diğer taraftan Fraser (1990), normal etkileşimde kibar veya kaba davranış olarak gördüklerimizin, anlık ve benzersiz şekilde bağlamsal faktörlere bağılı olduğu ve bu nedenle önceden belirlenen kurallara dayanamayacağını ve kodlanamayacağını belirtmektedir. Türk Dil Kurumu (2022), Güncel Türkçe Sözlük’te “nezaket” sözcüğünü “*Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik.*” olarak tanımlamaktadır. Yule (2010), genel anlamda incelikli, mütevazı ve diğer insanlara karşı nazik olmak gibi fikirlerle ilgili düşünölebileceğini belirtmekle birlikte pragmatik açıdan ise “*Başka bir kişinin yüzünü farkında olmak ve onu dikkate almak*” şeklinde değerlendirmektedir. Nezaket, farklı kültürel geçmişlere sahip insanların uyması ve desteklemesi gereken normdur. Çünkü kişi, başkalarının yüzlerini tatmin etme ve kendi yüzünü kurtarma eğilimindedir (Li, 2010). Belirli bir toplumun sosyokültürel normları tarafından koşullandırılan bir sosyal etkileşim biçimidir. İletişimsel ve iletişimsel olmayan eylemlerle ifade edilebilir (Fe’lix-Brasdefer, 2006). Nezaket, kişilerin dil kullanımlarına yansırken aynı zamanda sosyal hayatlarındaki ilişkilerini de yönlendirmektedir. Bu doğrultuda Leech, nezaketin hem dilsel hem sosyal yönüne dikkat

çekerek, nezaketin hem dilbilimsel hem sosyokültürel bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Nezaketin dilsel olarak nasıl iletildiğini ve nasıl tezahür ettiğini dilbilimsel açıdan incelemek mümkündür. Sosyokültürel açıdan incelendiğinde ise yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, kültürel farklılıklar gibi çeşitli değişkenler doğrultusunda bağlama uygunluğu ele alınmaktadır (Leech G. , 2014).

Nezaket kavramının disiplinlerarası ve kültürlerarası bir olgu olduğunu belirten Yılmaz, sağlıklı bir iletişim için nezaketin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Yılmaz, 2021). Modern dilbilimde “kültürler arası edimbilim” çalışmaları olarak sıklıkla ele alındığı da görülmektedir. Kişiler, nezaket göstergeleriyle olumlu bir atmosferde etkili bir iletişim kurmayı ve çatışmadan kaçınmayı amaçlamaktadır.

Bazen ne demek istediğimizi doğrudan “Bana bir içki ısmarla!” şeklinde iletmekteyiz. Ancak çoğu zaman bunu yapmak yerine lafı dolandırıp daha kapalı şekilde “Hey dostum, bana soğuk bir şeyler alır mısın?” diyerek ya da “Kavruldum!” şeklinde ipuçları vererek isteğimizi iletiriz. Bu durum da bizi şu sorulara götürmektedir: “Neden her zaman niyetimizi doğrudan açık bir şekilde söylemiyoruz?”, “Doğrudan söyleyişlerden ne zaman ve nasıl ayrıldığımızı, bu tercihleri neye göre yaptığımızı nasıl açıklıyoruz?” Nezaket teorisi işte bu dilsel tercihlerimizi, kullandığımız çeşitli dil biçimlerini ve bunların kullanımıyla birlikte sosyal bağlamlarda nasıl yorumlanmasıyla ilgili sosyal koşulları tanımlamaktadır (Braitwaite & Schrod, 2021).

Nezaket ile ilgili çalışmaları Yılmaz (2021) şu şekilde sıralamaktadır: Lakoff (1975), Leech (1983), Brown ve Levinson (1987), Fraser (1990). Bunların içinden en etkili ve dikkat çeken çalışmanın ise Brown ve Levinson tarafından ortaya konulduğu görülmektedir. (Brown & Levinson, 1978, 1987) nezaket teorisini, Goffman’ın “yüz” kavramı odağında geliştirmiştir. Sosyolog Erving Goffman, ortaya attığı “yüz” terimini şu şekilde açıklamaktadır: Bir kişinin, başkaları ile belirli bir temas sırasında aldığını varsaydığı çizgiyle kendisi için etkin bir şekilde iddia ettiği olumlu sosyal değerdir. Yüz, insanlar tarafından onaylanmış sosyal nitelikler açısından tanımlanmış bir benlik imajıdır. (Goffman, 1955). Bu terime diğer araştırmacılar tarafından açıklık getirilmektedir: kamusal öz imaj (Brown & Levinson, 1978, 1987); edimbilim ve etkileşimsel toplumdilbilimde, nezaket fenomenlerinin analizinde kullanılan bir terim. Crystal (2008); bir konuşmacı tarafından karşılıklı konuşma gibi bir etkileşimde yansıtılan benlik imajı olarak ele alırken Brown ve Miller (2013) ise dilsel iletişimde konuşucuların takındığı tutum, kişisel değerler toplamı olarak değerlendirmektedir. İmer, Kocaman ve Özsoy’

göre (2011) iki veya daha fazla kişi arasındaki iletişimde, kişinin diğer katılımcılara gösterdiği veya göstermeyi planladığı olumlu imaj veya izlenimdir. İnsanlar iletişim sırasında karşı tarafa kendi değerlerini ve inançlarını yansıtan bir benlik imajı iletmeye çalışırlar. Örneğin, toplantıda bir katılımcının yüzü “uzman, zeki, esprili ve eğitimli bir kişi” olabilir. Bu yüzünü diğer katılımcılar onaylamazsa ya da kabul etmezlerse duygular incinebilir. Bunun sonucunda “yüz kaybı” meydana gelmektedir (Richards & Schmidt, 2002). İnsanlarla kurduğumuz her etkileşimde yüzümüz çizgidedir. Diğer bir ifadeyle her zaman bazı kamusal benlik imajlarını canlandırmaktayız. Birçok sıradan eylem kendimizin veya başka bir kişinin yüzünü tehdit edebilmektedir. Örneğin, birinin eylemlerini sorgulamak, aynı fikirde olmamak veya sözünü kesmek, olumlu yüzün onay isteklerini tehdit edebilirken, talepte bulunmak, iyilik istemek veya birine bir yükümlülüğü hatırlatmak, olumsuz yüzün saygı ve eylem özgürlüğü isteklerini tehdit edebilmektedir (Braitwaite & Schrod, 2021).

Brown ve Levinson, ele aldığı “yüz” kavramının nezaket teorisi içindeki iki yönünü pozitif (olumlu) yüz ve negatif (olumsuz) yüz olarak şöyle açıklamaktadır: “Olumlu yüz, etkileşim sırasında katılımcılar tarafından iddia edilen olumlu tutarlı kendilik imajı veya kişilik. Bu benlik imajının takdir edilme ve onaylanma arzusu dâhildir. Olumsuz yüz ise kısaca eylem ve dayatmada özgürlüğüdür.” (Brown & Levinson, 1978, 1987). Başka bir ifadeyle olumlu yüz, toplum içinde insanlar tarafından kabul görme, sevilme, beğenilme, saygı görme isteklerine yönelikken olumsuz yüz ise kişinin başkaları tarafından rahatsız edilmeme, özerk olma, engellenmeme isteklerine yöneliktir. Tüm insanlar, olumlu ve olumsuz yüzünü korumak isteyeceğinden yüzünü tehdit edecek eylemlerden uzak durmaya çalışmaktadır. Bu sebeple kişi uygulayacağı nezaket stratejileriyle yüz tehditlerini azaltarak veya ortadan kaldırarak hem kendi hem karşı tarafın itibarını korumak ister. Kişi bunu gerçekleştirirse sosyal bir değer taşıyan yüzü kurtarmış olacaktır. Brown ve Levison’a göre yüz yatırım yapılan, kaybedilen ve etkileşim sırasında sürekli olarak dikkat edilmesi gereken bir şeydir (Fe’lix-Brasdefer, 2006).

Yule’ye (2010) göre bir kişinin kendi imajını tehdit eden bir şey söylemesi, karşısındaki kişinin yüzünü tehdit eden bir eylem gerçekleştirmiş olduğunun göstergesidir. Örneğin, birine bir şey yaptırmak için doğrudan emir kipiyle “Bana o kalemi ver!” şeklinde bir söz edimi gerçekleştirerseniz sanki karşınızdaki kişiden daha fazla sosyal güce sahipmiş gibi davranmış olursunuz. Fakat gerçekten o sosyal güce sahip

değilseniz yani bir subay veya hapishane müdürü değilseniz o zaman yüzünüzü tehdit eden bir eylem gerçekleştiriyorsunuz demektir. “Bana o kalemı uzatır mısın?” şeklindeki dolaylı söz ediminde ise toplumsal güç varsayımını ortadan kaldırmış olursunuz. Bu istek karşıdaki kişi için daha az tehdit edici olacaktır. Bir başkasının yüzüne yönelik olası bir tehdidi azaltan bir şey söylenildiğinde ise bu bir yüz kurtarma eylemi olarak tanımlanabilmektedir.

Yüzü tehdit eden eylemler, konuşmacının ya da dinleyicinin onaylanma, değer görülme arzusunu tehdit eden (olumlu yüz) ya da özerklik ve dayatmalardan kurtulma arzusunu tehdit eden (olumsuz yüz) eylemlerdir. Olumlu yüzün; eleştirme, suçlama, karşı çıkma gibi olumsuz değerlendirmelerle birlikte kayıtsızlık (rahatsız edici şekilde söz kesme, karşı tarafın değerlerine saygısızlık, yanlış bir hitap şekliyle seslenme, dinleyicinin duygularını önemsememe vs.) yoluyla tehdit edilebileceği belirtilmektedir. Olumsuz yüzü tehdit eden eylemlere ise emirler, istekler, öneriler, tavsiyeler, hatırlatmalar, tehditler, uyarılar, teklifler, vaatler, iltifatlar, öfke ve hayranlık ifadeleri örnek gösterilmektedir (Knapp, Stafford, & Daly, 1986). Yüzü tehdit eden söz edimlerinin birçok kültürler arası yanlış iletişimin sebebini oluşturması nedeniyle araştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir (Abed, 2011). Nezaket, pragmatik olarak uygun ve sosyal olarak kabul edilebilir bir şey yapmaksa eğer söz edimleri, nezaketin somutlaştığı en iyi örneklerden biri olarak kabul edilmektedir (Sohn, 2005). Herhangi bir toplumun altında yatan kültürel normlar, kibar konuşma eylemlerini (söz edimlerini) gerçekleştirme şeklini ve yöntemini de belirleyeceğinden dillere ve kültürlere özgü söz edimi çalışmaları, ikinci/yabancı dil çalışmaları için de veri kaynağı oluşturmaktadır.

Brown ve Levinson tarafından iletişimin bir “anlam müzakeresi” olarak kabul edildiği ve soyut bir ilke olarak nezaketin ise söylemlerimizdeki dilsel tercihlerimizi şekillendirdi belirtilmektedir (Yılmaz, 2021). Nezaket seviyesinin ve buna bağlı olarak dilsel tercihlerin belirlenmesi noktasında muhatabın konuşmacı üzerindeki göreceli gücü, aralarındaki sosyal mesafe ve yüz tehdit edici eylemin yapılmasında yer alan dayatma derecesi olmak üzere üç değişken üzerinde durulduğu görülmektedir (Brown & Levinson, 1978, 1987). Bahsi geçen bu üç değişken ve daha fazlası konuşulan dile ait kültürel kodlarda saklıdır. Bu sebepten hedef dil öğretilirken öğrencilerin iletişim sürecinde yaşayabilecekleri olumsuz durumları ortadan kaldırabilmek adına hedef dilin kültürel değerleri de eğitim sürecine dâhil edilmelidir.

2.5. Reddetme Söz Edimi

Dilin fonksiyonel unsurlarından biri olan söz edimleri kültürel kodlar taşıyan anlam birimleridir. Reddetme söz ediminin kullanımı da diğer söz edimleri gibi kültürler ve diller arası iletişimde yaşa, cinsiyete, sosyal güce, sosyal mesafeye, eğitim düzeyine ve daha birçok değişkene göre farklılaşabilmektedir (Brown & Levinson, 1978, 1987). Özellikle doğrudanlık açısından duruma ve kültüre göre değişmektedir (Li, 2010). Bu sebeple toplumdilbilimsel açıdan bakıldığında reddetmeler çeşitli toplumsal değişkenlere duyarlı olduğundan önemlidir. Bir toplum içinde bile bağlama özgü kültürel normlar farklılaştığından uygun dil kullanımları ve nezaket olgusuna ilişkin algılar da değişmektedir. Bu sebeple retlerin uygun şekilde algılanması ve üretilmesi için kültüre özgü farkındalık gerektirmektedir.

Reddetmeler, başka bireylerin isteğine, davetine, teklifine ve önerisine tepki olarak ileri sürülen söz edimi türü olarak ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle konuşmacı inisiyatifinde değildir. Belirli bir düzeyde saldırganlık içeren söz eylem türü olduğundan doğası gereği nezaketsiz olarak kabul edilmekte ve uygun olmayan stratejilerle kullanılması durumunda ilgili kişiler arasındaki ilişkilere zarar verebileceği ifade edilmektedir (Roholla, Mardani, & Dastjerdi). Bir kültürde reddetme söz edimini doğrudan gerçekleştirmek uygunsuz veya kaba olarak algılanabilirken başka bir kültürde ise nezaket sınırları içinde normal olarak karşılanabilmektedir. Kibarlık girişimleri, söz edimi kurallarının farkında olmadan ihlali nedeniyle sekteye uğrayabilmekte böylece bir ifade dilbilgisel olarak iyi biçimlendirilmiş olsa da işlevsel olarak kafa karıştırıcı ve bağlamsal olarak uygunsuz olabilmektedir (White, 1993). Bu nedenle insan iletişiminin olumlu bir atmosferde etkili bir şekilde gerçekleşmesi ve kişiler arası ilişkilerin çıkmaza sürüklenmemesi için bir teklifi, isteği, öneriyi, daveti veya ricayı reddetmek konuşulan dilin sosyo-kültürel bağlamı ve nezaket sınırları içinde doğru şekilde gerçekleştirilmelidir.

Searl'e (1969) göre ret ifadeleri, konuşmacılar tarafından gelecekte bir şey yapma ya da yapmama taahhüdünde bulunmak için kullanılan sorumluluk yükleyiciler (commissives) kategorisindedir. Diğer taraftan reddetme, tipik olarak bitişik ifadenin ikinci kısmıdır. Ret ifadelerinin temel bileşeni bir inkâr veya önceden gerçekleşen talep, davet veya teklife uyma konusundaki isteksizliğin ifadesi olarak ele alınmaktadır (Daly, Newton, & Stubbe, 2004). Köse ise karşılıklı iletişim halinde istek, davet, suçlama gibi bir başlatıcı edimden sonra ikinci sırada gelen reddetme söz ediminin, Goffman

tarafından “bitişik çift”, Searle tarafından “ayrılmaz çift” olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Çünkü reddetme söz ediminin gerçekleşmesi kendinden önce gelen, iletişimi başlatıcı bir edimin varlığına bağlı kılınmıştır. Kısaca “*A adlı konuşusucunun iletişimsel niyetinin B adlı dinleyici tarafından karşılanmaması*” (Köse, 2022, s. 62-73) olarak ele alınan reddetme söz ediminin, konuşanın ve dinleyenin yüzünü tehdit edici bir konuşma eylemi olduğu belirtilmektedir (Brown & Levinson, 1978, 1987). Reddetme eylemi nezaket konusunda yüz tehdit edici hassas bir alan olarak kabul edildiğinden yüz tehditlerinin derecesini azaltma noktasında ise etkileşimde bulunanlar çeşitli nezaket stratejilerini kullanabilmektedir (White, 1997).

Reddetme edimi gerçekleştirilirken, yüz yüze gelme riskini azaltmak için genellikle belirli bir dolaylılık devreye girmektedir. Dolaylılığın derecesi ve tezahürü ise dillere ve kültürlere göre değişmektedir. Dolayısıyla yabancı dil öğrenen öğrencilerin dolaylı yoldan gerçekleşen ret, iltifat ve şikâyet söz edimlerini anlamada zorluk yaşayabildikleri görülmektedir (Lee, 2010). Özellikle yabancı dil öğrenenler, bir ret gerçekleştirirken muhataplarını gücendirme riskiyle karşı karşıyadır. Çünkü zaten var olan dil engeli, söz ediminin bağlama duyarlı ve yüzü tehdit eden doğasıyla daha da zorlayıcı veya karmaşık hale gelmektedir. Reddetme ediminde, muhatapın beklentisiyle çelişeceği için diğer yüz tehdit edici bazı söz edimleri (şikâyet, istek, onaylamama, fikir ayrılığı, ret) gibi konuşmacıların kişilerarası ilişkilerini riske atma eğilimindedir. Bu nedenle reddi uygun şekilde gerçekleştirmek diğer söz edimlerine göre daha yüksek düzeyde pragmatik yeterlilik gerektirmektedir (Chen, 1996).

Tercih edilmeyen bir yanıt olarak reddetme söz ediminin gerçekleştirilmesinde karmaşık ve genellikle dolaylı stratejiler kullanılmasıyla birlikte başlatıcının olumlu yüzünü riske atmaktan kaçınmak için hafifletici ifadeler kullanıldığı da belirtilmektedir. Uygun reddetme stratejisinin seçimi ise talepte bulunan kişinin reddedene göre sosyal statüsü (düşük, eşit, yüksek), etkileşimde bulunanlar arasındaki sosyal mesafe (yabancı, tanıdık, yakın) ve ortam gibi sosyopragmatik konulara bağlı olabileceği ifade edilmektedir. Bu nedenle öğrenciler bu konuşma edimini uygun şekilde yerine getirmek için belirli düzeyde pragmatik yetkinliğe ihtiyaç duyabilmektedir (Martínez-Flor & Usó-Juan, 2011). Kişinin, her gruba ve kültürel değere bağlı olarak uygun şekli ve işlevi ne zaman kullanacağını bilmesi, insanların başkaları tarafından değer görmeyi istedikleri olumlu öz imajını tehdit etmemesi beklenmektedir. Bu yüzden karşı tarafı incitmeden,

rencide etmeden “Hayır” mesajı iletmek özel bir beceri gerektiren bir edim olarak değerlendirilmektedir (Han, 2013).

Kültürlerarası iletişim esnasında uygunluk ve nezaketin farklı algılanması ve yorumlanması nedeniyle iletişimde aksaklıklar meydana gelebilmektedir (Wannaruk, 2008). Bu doğrultuda reddetme edimi de muhatabın fikrinin onaylanmamasıyla yüz tehdit eden bir eylem olmasından dolayı dinleyiciyi rencide etme potansiyeli ve iletişim kopukluğu yaratacağından araştırılması önemli görülmektedir (Al Qunayeer, 2019). Retleri, araştırmacılar için bilhassa ilginç kılan nokta ise çok sayıda sosyo-kültürel ve söylemsel özelliği olmasıdır (Morrow, 1995).

Ren, ikinci dil üzerine yapılan edim bilim çalışmalarında çoğunlukla söz edimlerinin incelendiğini ve en çok istek, reddetme, özür dileme üzerinde yoğunlaşıldığını ifade etmektedir. Reddetme söz edimi çalışmalarının, hedef dil olarak en çok İngilizceye odaklandığı ve Çinli öğrencilerin en sık incelenen grup olduğu, ardından İranlıların geldiği de eklenmektedir. Yapılan çoğu çalışmada ise Bebee ve diğerleri tarafından geliştirilen kodlama şemasına göre reddetme stratejileri ve reddetme yardımcıları araştırılmıştır (Ren, 2022). Araştırmalar sonucunda kültürel gruplar arasında reddetme söz edimi karşılaştırılmış ve reddetme stratejilerinin evrensel olsa da kullanılan reddetme stratejilerinin sıklığının ve içeriğinin kültüre özgü olduğu belirtilmiştir (Chang, 2009).

Beckers (1999), Japonların net ve kesin bir şekilde “Hayır” demediğinden gündelik sohbetlerden uluslararası ticaret görüşmelerine kadar yabancı muhataplarının kafasını karıştırdığını dile getirmektedir. Beckers bu konuda şu örneği vermektedir: Başkan Clinton bir gün Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile bir akşam yemeğindeyken tavsiyede bulunmak adına ona “*Japonlar evet dediğinde, hayır demek istiyorlar.*” demiştir. Diğer taraftan yabancı diplomatların ve politikacıların uluslararası arenada konuşmalarının diller arasındaki pragmatik farklılıklara dikkat edilmeden çevrilmesinde kültürler arası iletişimde ciddi sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, 1974 yılında ABD başkanı Nixon tarafından Japonya başbakanı Sato’ya kumaş ihracatı konusunda kısıtlamaların kaldırılıp kaldırılmayacağına dair bir soru sorulmuş ve yanıt olarak İngilizceye “*Ben hallederim.*” şeklinde çevirisi yapılan Japonca “*Zensho shimasu*” cevabı verilmiştir. Bu Japonca ifade politikacılar tarafından kullanıldığında aslında Japonca’da kibar bir ret anlamı taşımasına ve Sato’nun herhangi bir taahhütte bulunmamasına rağmen muhatap tarafından doğru anlaşılmamıştır. Daha sonra Nixon’ın,

Japonlar bir şey yapmadığı için çok sinirlendiği ifade edilmektedir (Takahashi & Beebe, 1987). Bu bağlamda kültürler arası iletişimsel sorunların ortaya çıkarabileceği olası problemlere ışık tutmak ve önüne geçmek için reddetme söz edimi çalışmaları önem arz etmektedir.

2.5.1. Reddetme Stratejileri

İletişim sırasında konuşanın ve dinleyenin yüzünü tehdit etme özelliği olduğu vurgulanan retler, durumu hafifletmek ve itibarı kurtarmak için genelde uzun ve karmaşık bir dizi anlamsal formülden (stratejiden) oluşabilmektedir (Johnson, Roloff, & Riffée, 2004). Ayrıca reddetme için kullanılan strateji seçimi, muhatabın durumu ve dayatma düzeyi gibi bağlamsal değişkenler tarafından belirlenmektedir (Krulatz & Dixon, 2020). Soyo-kültürel faktörlerin devreye girmesiyle reddetme stratejilerinin kullanılması dolaylı ya da doğrudan olabilmektedir (Durham, 2019).

Rubin (1981) tarafından çeşitli kültürlerde “Hayır” demenin farklı yolları listelenmiştir:

- a. Sessiz kalmak, tereddüt etmek, heves-coşku eksikliği göstermek.
- b. Konuşmayı talepten uzaklaştırmak ve karşı tarafı kırmamak için bir alternatif sunarak dikkati başka yöne çekmek.
- c. Erteleme.
- d. Suçu üçüncü bir kişiye veya üzerinde kontrolünüz olmayan bir şeye atmak.
- e. Doğrudan yanıt vermekten kaçınma
- f. Hiçbir ayrıntı vermeden bir teklifin genel olarak kabul edilmesi. (Örnek: ABD’de “Herhangi bir zamanda uğrayın.” genellikle bir davet olarak kabul edilmemektedir. Arapça konuşulan ülkelerde ise “İnşallah, Allah’ın izniyle.” “Hayır”ın karşılığı olabilmektedir. Fakat ardından zaman ve ayrıntı veriyorsa “Evet” anlamında da kullanılabilmektedir.)
- g. Muhatabın dikkatini dağıtmak ve yönlendirmek.
- h. Mazeretlerle genel kabul. (Örnek: “İyi bir fikir ama...”)
- i. Teklif edilen şeyin uygunsuz olduğunu söylemek. (Örnek: “Pek uygun değil.”, “İyi bir yönetim uygulaması değil.”)

Beebe, Takahashi, and Uliss-Weltz (1990) tarafından oluşturulan ve yapılan çalışmalarda en sık kullanılan taksonomi ise şu şekildedir:

I. Doğrudan

a. Edimsel (Örnek: “Reddediyorum.”)

b. Uygun olmayan beyan

i. “Hayır”

ii. Olumsuz isteklilik/yetenek (“Yapamam.” “Yapmayacağım.” “Düşünmüyorum.”)

II. Dolaylı

a. Pişmanlık ifadesi (Örnek: “Özür dilerim...”, “Kendimi çok kötü hissediyorum...”)

b. Dilek (Örnek: “Keşke sana yardım edebilseydim...”)

c. Mazeret, sebep, açıklama (Örnek: “Çocuklarım o gece evde olacak.” “Başım ağrıyor.”)

d. Alternatif beyan

i. Y yerine C yapabilirim (Örnek: “Ben... tercih ederim.”)

ii. Neden Y yerine C yapmıyorsun (Örnek: “Neden başkasına sormuyorsun?”)

e. Gelecekteki veya geçmişteki kabul için koşul belirleme (Örnek: “Bana daha önce sorsaydın, ben...”)

f. Gelecekte kabul edileceğine dair söz verme (Örnek: “Bir dahaki sefere yapacağım”, “Söz veriyorum...” veya “Bir dahaki sefere...”)

g. Prensip beyanı (Örnek: “Arkadaşlarımla asla iş yapmam.”)

h. Felsefe beyanı (Örnek: “İnsan çok dikkatli olamaz.”)

1. Muhatabı caydırma girişi

i. Talep sahibine yönelik olumsuz sonuçlara ilişkin tehdit veya ifade (Örnek: Bir daveti reddetmek için “Bu gece hiç eğlenmeyeceğim.”)

ii. Suçluluk duygusu (Örnek: Bir süre oturmak isteyen müşteriye garson: “Sadece kahve sipariş eden insanlardan para kazanamam.”)

iii. Talebi/talep edeni vb. eleştirmek (Olumsuz düşünce veya görüş beyanı); hakaret/saldırı (Örnek: “Sen kim olduğunu sanıyorsun?”, “Bu berbat bir fikir!”)

iv. Talebi bırakarak veya bekleterek yardım, empati ve destek talebine bulunun

v. Muhatabınızı rahat bırakın (Örnek: “Endişelenme.” “Sorun değil.” “Yapmak zorunda değilsin.”)

vi. Kendini savunma (Örnek: “Elimden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorum.”, “Yapabileceğim her şeyi yapıyorum.”, “Ben yanlış bir şey yapmam.”)

j. Reddetme işlevi gören kabul

i. Spesifik olmayan veya belirsiz cevap

ii. Heves eksikliği

k. Kaçınma

i. Sözel olmayan

1. Sessizlik

2. Tereddüt

3. Hiçbir şey yapmayın

4. Fiziksel ayrılış

ii. Sözlü

1. Konu anahtarı

2. Şaka

3. Talebin bir kısmının tekrarı vb. (Örnek: “Pazartesi?”)

4. Erteleme (Örnek: “Bunu düşüneceğim.”)

5. Korunma (Örnek: “Tanrım, bilmiyorum.”, “Emin değilim.”)

Reddetmelere Ekler:

1. Olumlu görüş/duygu veya mutabakat beyanı

2. Empati beyanı

3. Duraklama dolguları

4. Minnettarlık/takdir

Campillo, Patricia, ve Victòria (2009) ise birçok araştırmacı tarafından da belirlenen güç, sosyal mesafe ve dayatma derecesi gibi sosyal değişkenlerin reddetme söz edimi üzerinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Ayrıca Beebe ve arkadaşlarının (1990) çalışmasındaki taksonomiye revize ederek başka bir sınıflandırma önermiştir:

I. Doğrudan Stratejiler

- a. Açıksözlülük (Hayır /Reddediyorum)
 - b. Önermenin olumsuzlanması (Yapamam, hiç sanmıyorum)
- II. Dolaylı Stratejiler
- a. Düz dolaylı (Görünüşe göre gidemeyecek gibi duruyorum.)
 - b. Sebep/Açıklama (Gelemem. Doktor randevum var.)
 - c. Pişmanlık /Özür dileme (Çok özür dilerim! Yapamam.)
 - d. Alternatif sunma:
 - i. Seçeneği değiştirme (Başka bir restoran seçersen sana katılırım.)
 - ii. Zamanı değiştirme-Erteleme (Şu anda gidemem ama haftaya gidebilirim.)
 - e. Anlaşmazlık/İtiraz/Eleştiri (Mevcut ekonomik koşullar altında zam istememelisin!)
 - f. İlke/Felsefe beyanı (Yapamam! Bu benim inançlarıma aykırı.)
 - g. Kaçınma:
 - i. Sözsüz: Görmezden gelme (Sessizlik vb.)
 - ii. Sözlü:
 - Korunma (Pekala, yapabilir miyim bir bakacağım.)
 - Konuyu değiştir
 - Şaka
 - Alaycılık

Reddetmelere Ekler

- 1- Olumlu görüş: Bu harika bir fikir, ama...
- 2- İsteklilik: Gitmeyi çok isterdim ama...
- 3- Minnettarlık: Çok teşekkürler, ama...
- 4- Anlaşma: Güzel! Ama...
- 5- Dayanışma/Empati: Anlayacağınızdan eminim ama...

Çürük ise Türkiye Türkçesindeki reddetme stratejilerini ikiye ayırarak açık/kesin olarak ret ifadeleri kullanıldığında doğrudan strateji, örtük olarak ret isteğinin sezdirildiği ifadeler kullanıldığında ise dolaylı strateji sınıfında değerlendirilebileceğini ifade etmektedir (Çürük, 2014).

2.5.2. Reddetme ile İlgili Türkçe Eğitimi Odaklı Çalışmalar

Reddetme söz edimi üzerine yapılan çalışmaların ana dilde, yabancı/ikinci dilde ve diller arası karşılaştırmalı çalışmalarda ele alındığı görülmektedir: Çürük (2014), Türkiye Türkçesinde doğrudan ve dolaylı şekilde gerçekleştirilen reddetme stratejileri üzerinde durmuştur. Bunu yaparken de Türk edebiyatında kaleme alınmış belli başlı eserlerin içinden seçtiği cümle örnekleri üzerinden belirlemelerde bulunmuştur. Polat (2015) Türkçede ve Fransızcada, Köse (2022) ise Türkçede ve Almancada reddetme söz edimini karşılaştırmalı olarak çalışmıştır. Çağ ve Bölükbaş Kaya (2021) tarafından yurt dışında Türkçe öğreten öğretmenlerin görüşlerini aldıkları çalışmasında, A1-A2 düzeyi öğrencilerinin en çok ihtiyaç duyduğu söz edimleri öğreticilere sorulmuş ve içlerinde reddetme ediminin de belirtildiği bir dizi söz ediminin öğretime ağırlık verilmesi gerektiği belirlenmiştir. Yazıcı ve Gündüğü (2021), yurt dışında Türkçe ve Türk kültürü dersleri kapsamında kullanılan kitaplar incelemiştir. Bu kapsamda ele alınan ders kitaplarındaki reddetme stratejilerinin, öğrencilerin dil seviyelerine göre farklılık göstermediği ve edimbilimsel becerilerini geliştirmek için uygun etkinliklerin yer almadığı belirlenmiştir. (Yazıcı & Demirel, 2021), tarafından yapılan çalışmada Yeni İstanbul Türkçe öğretim setindeki tüm seviyelere ait ders kitaplarında yer alan video etkinlikler incelenmiş ve reddetme stratejilerinin bu etkinliklere homojen dağıtılmadığı ve seviyelere göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

2.6. Yabancı/İkinci Dil Öğretiminde Edimbilim ve Söz Edimleri

Önceleri dil felsefesi alanındaki çalışmalara konu olan edim bilim, zamanla dilbilimin de konusu olmuştur. Edim bilim, dili toplumsal bir iletişim aracı olarak ele alan ve yabancı dil öğretiminde öne çıkan “İletişimsel Yaklaşım” ile birlikte artık yabancı dil öğretimi/ öğrenimi alanında da ele alınmaya başlamıştır (Onursal Ayırır, 2016).

Geleneksel dilbilimde, iletişim tümce boyutunda ele alınmakta ve incelemeler yazılı dil üzerindeki tümce yapıları çerçevesinde yapılmaktaydı. Buna karşın edim bilimin dilbilimdeki yerinin sağlamlaşmasıyla birlikte sadece yapılar üzerinden dil analizi yapmanın yetersiz kalacağı inancıyla özellikle sözlü dil üzerinden çalışmalar yürütülerek ve dil, bağlam içinde ele alınarak kullanımsal yönü ortaya çıkarılmıştır (Uslu, 2005).

Dilbilgisel yetiyi/edinci sosyokültürel unsurlardan ayrı olarak ele alıp inceleyen Chomsky (1965), zihnimizdeki yapı bilgisi olarak ortaya attığı edinç (competence) kavramını açıklarken sosyokültürel unsurlardan ayrı olarak gerçekleştiğini ifade etmiştir.

Dil alanındaki işlevsel çalışmaların artışıyla beraber dilbilgisel edincin yanında bağlam odaklı çalışmaların öne çıktığı görülmektedir (Çetin, 2017).

Edim bilim alanında çalışan araştırmacılarla dil öğreticilerinin ortak çalışmaları sonucunda edim bilim, dil sınıflarına taşınmıştır. Edim bilim, dil öğretmenlerine ve öğrencilerine, bir dilin kullanıldığı birçok bağlama uygun olan dil biçimleri ve işlevleri hakkında araştırmaya dayalı bir anlayış sağlamakta ve bu anlayışın, yetkin bir konuşmacının iletişimsel yeterliliği için çok önemli olduğu belirtilmektedir (Bouton, 1996)

Edim bilim ve ana inceleme konusu olan söz edimlerinin yabancı dil öğretimi alanına yansmasıyla artık dil öğretiminde hedef, “dil yetisi” kazandırmak değil ilk olarak “iletişim yetisi” kazandırmak olmuştur. Başka bir ifadeyle sonsuz sayıda tümce üretme ve anlama becerisine ek olarak kodun/dilin belirli bir alanda uygun şekilde kullanımının öğretilmesi odak haline gelmiştir (Polat, 2010).

Hymes’in (1967, 1971, 1972) “İletişimsel Yeterlilik” kavramını tanıttığı yıllara kadar ikinci dil öğretimi ve öğrenimi dilbilgisel yetkinliğin odağından iletişimsel yetkinliğe doğru bir değişim göstermiştir. Bu kavram hem konuşmacının dil kuralları bilgisini hem de sosyokültürel konuşma kurallarını kapsamaktadır. Buna göre dil öğretiminin amacı öğrencilere dili doğru ve uygun şekilde kullanmayı öğretmeyi içermektedir (Chang, 2009).

Hall, Hellermann ve Doehler, etkileşimsel yetkinlik disiplinin temellerinden bahsederken alana ilham olan ilk kaynağın Amerikan dil antropolojisinden Dell Hymes (1962, 1964, 1972) olduğunu açıklamaktadır. Hymes’in, dilsel formun kaynağını sosyal işlevli oluşuna bağladığı belirtilmektedir. Bu sayede dili, bağlama gömülü sosyal eylem olarak kavramsallaştırmaktadır. Hymes’in, dili uygun şekilde edinme ve kullanma kapasitesine atıfta bulunmak adına “iletişimsel yeterlilik” kavramını ortaya atmıştır. Dilsel biçimleri şekillendiren ve onlara anlam veren unsurun bu bilgi olduğunu savunmaktadır. Genetikçilerin dilsel yeterlilik açıklamalarını yetersiz bularak belirli bağlamlarda uygun ifadeler üretmek ve yorumlamak için kullanılan diğer bilgi türlerini açıklayamadıklarını iddia ederek eleştirmektedir. Çocuğun herhangi bir dilbilgisel ifade üretebilmesinin yeterli olmadığını belirterek burada ve şimdi hangi dilbilgisel ifadenin kullanılacağına karar veremezse, ifadeleri kullanım bağlamlarıyla ilişkilendiremezse suskun kalacağı aktarılmaktadır. Kısacası Hymes’in, dil formlarına anlam ve şekil veren

şeyin bu tür sosyal olarak oluşturulmuş bilgi olduğunu dile getirdiği belirtilmektedir (Hall, Hellermann, & Doehler, 2011).

Kasper ve Rose, Hymes (1971) tarafından dilbilimsel antropolojinin ve Habermas (1984) tarafından sosyal felsefenin bakış açısıyla önerilen farklı “iletişimsel yeterlilik” kavramları olduğunu ve bu kavramların dil öğretiminin genel amacı olarak yol gösterici kavramlar olarak alana hizmet ettiğini belirtmektedir. İletişimsel yeterlilik ve bununla ilgili kavramların dil öğretimiyle birlikte kapsamlı bir çalışması, Canale ve Swain (1980) tarafından sunulduğunu ekleyerek edim bilimin, iletişimsel yeterliliğin üç bileşeni (dilbilgisi, toplum dilbilim ve stratejik yeterlilik) arasında bir terim olarak yer almazken, edimbilimsel yetenek “kullanım kuralları” adı ile “toplum dilbilimsel yeterlilik” altında yer aldığını daha sonra bu üç bileşen arasına Canale (1983) tarafından “söylem yeterliliği”nin de eklendiğini ifade etmektedir. Bachman (1990) tarafından ise "toplum dilbilimsel yeterlilik" ve "edimsel yeterlilik” kavramlarını da kapsayan bir iletişim yeterlilik modelinin pragmatik yetkinlik altında önerildiği belirtilmektedir (Kasper & Rose, 2001).

Nessa Wolfson’ın 1981 yılındaki çalışmasında artık iletişimsel yeterliliğin yaygın olarak dil öğretiminin önemli bir hedefi olarak kabul edildiğini ve bu doğrultuda toplum dilbilimsel kurallar hakkında bilgi edinmenin ikinci dil sınıflarında eğitimin bir parçası olması gerektiği üzerinde 70’li yılların başından beri sıklıkla durulduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan toplum dilbilimsel çalışmalar, özellikle Dell Hymes (1962) tarafından önerilen konuşma etnografisini çerçeve olarak alanlar tarafından dillerin etkileşim kalıpları ve normları açısından büyük farklılıklar gösterdiği açıkça ortaya koyulmakta fakat bu noktaya kadar söz edimleri ve konuşma kuralları açısından diller arasında çok az sistematik karşılaştırma yapıldığını ifade eden Wolfson, tek bir söz ediminin bile konuşma toplulukları içinde büyük farklılıklar göstermekte olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, neyin iltifat sayılacağı bir toplumdan diğerine çok değişkenlik göstermektedir. Ayrıca söz edimleri kültürler arasında yalnızca gerçekleştirilme biçimleri açısından değil aynı zamanda dağılımları, ortaya çıkma sıklıkları ve hizmet ettikleri işlevler açısından da farklılık göstermektedir. Eğer farklı kültürlerden gelen insanlar arasında gerçek bir iletişim kurulacaksa ve ikinci dil öğreniminde müdahale en aza indirilecekse o zaman konuşma kurallarının kültürler arası karşılaştırmalarının yapılması gerektiği belirtilmektedir. Yani karşıtlık analizinin yalnızca biçim düzeyini değil işlev düzeyini de içerecek şekilde genelleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Wolfson, 1981). Diğer

tarafından kültürler arası pragmatik farklılıkları hakkında bilgi sahibi olmanın ve söz edimlerini diğer dillerde de uygun şekillerde kullanılabilmemesinin, istenmeden yapılan kabalıkların ortaya çıkaracağı olumsuz etkiyi en aza indirerek iletişim kalitesini üst düzeye çıkarma noktasında yardımcı olabileceği belirtilmektedir (Memarian, 2012).

Milleret, öğrencilerin iletişimsel yeterlilik hedeflerine ulaşması için pragmatik becerinin sınıftaki öğretimin bir parçası olması gerektiğini savunmaktadır. Dilbilimcilerin pragmatik olarak adlandırdığı geniş çalışma alanının ise söz edimleri olarak bilinen dil ve kültür performanslarının bütünü olarak değerlendiren Milleret, birçok akademik ve sınıf ortamında edimbilim ve söz edimi terimlerinin birbirleriyle değiştirilerek kullanıldığını ifade etmektedir (Milleret, 2007). Söz edimlerini pragmatik büyüleyici bir yönü olarak gören Cohen ise ikinci dil öğrenenlere hedef dilde edimbilimi açık şekilde öğretmenin önemine dikkat çekmektedir (Cohen, 2008).

Her ne kadar “söz edimleri” kavramı, dilbilimdeki radikal yapısalcılığa bir tepki olarak tamamen teorik bir çerçevede gelişmiş olsa da kısa sürede pedagojik alanlarda çalışanlar için bir içgörü kaynağı haline gelmiştir. Bu tür pedagojik yönelimli araştırmaların ana amaçlarından biri de öğrencilerin söz edimlerini anlamaları ve çeşitli bağlamlarda kullanmalarını sağlamaktır (Kuhi & Jadidi, 2012).

Yapılan çalışmalarda ikinci dil konuşurlarının pragmatik başarısızlıkları, söz edimlerini gerçekleştirme kurallarındaki diller arası farklılıklara bağlı olduğu gösterilmiştir. Ayrıca öğrencilerin bağlamsal uygunlukla ilgili kullanım kurallarını da dilbilgisel doğrulukla ilgili kullanımları gibi aktararak transfer yapmaya yatkın oldukları belirlenmiştir (Blum-Kulka & Olshtain, 1984).

Genellikle pragmatik, pragmatik ve sosyopragmatik olarak ikiye ayrılmaktadır. İlk dilsel biçimler ve işlevleri arasındaki ilişkileri ele alırken, ikincisi dilsel seçimler ve sosyal kısıtlamalar arasındaki ilişkileri ele almaktadır (Ren, 2018). Bu iki alanda gerçekleşen pragmatik başarısızlıkları ele alan Thomas, pragmatik başarısızlığı “söylenenin ne anlama geldiğini” anlamadaki yetersizlik olarak tanımlamakta ve dil öğretmenlerinin çok az ilgi gösterdiği bir kültürler arası bir iletişim bozukluğu alanı olduğunu iddia etmektedir. “Kültürlerarası” terimini ise sadece yerli-yabancı etkileşimini değil, herhangi bir alanda ortak dilsel veya kültürel geçmişi paylaşmayan iki kişi arasındaki herhangi bir iletişimi tanımlamanın kısa bir yolu olarak kullandığını belirtmektedir. Pragmatik başarısızlığın üstesinden gelmenin oldukça kolay

olduğunu öne sürmekte ve dilbilgisinin bir parçası olduğundan basit şekilde öğretililecek bir kullanım meselesi olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan sosyopragmatik başarısızlıkla başa çıkmanın ise çok daha zor olduğunu, kullanım dilinin bu çok hassas alanında kuralcılıktan kaçınılması gerektiğini savunmaktadır. Bölgesel, etnik, politik ve sınıfsal farklılıkların dilsel farklılıklar kadar pragmatik normların çeşitliliğine de yansıdığı vurgulamaktadır (Thomas, 1983). Aynı şekilde Wannaruk da sosyopragmatik başarısızlığın dilsel başarısızlıktan daha ciddi kabul edildiğini belirtmektedir. Bir kişi dilsel bir hata yaptığında onun dilde daha az yetkin bir konuşucu olarak düşünüldüğünü fakat pragmatik bir hata yaptığında kaba, saygısız ve terbiyesiz biri olarak görülebileceğini söylemektedir (Wannaruk, 2008).

Edimbilim kültürel olarak gömülü olduğu gibi, bir söz edimlerini gerçekleştirme kalıpları ve uygunluk kriterleri de kültürler arasında farklılık gösterir. Dilin temel işlevleri olarak söz edimleri diller arası olarak var olurlar. Sonuçta öğrenciler hedef dilde söz edimlerinin gerçekleştirildiği farklı yollara dikkat etmeme eğilimindedir. Dolayısıyla pragmatik başarısızlık öğrenenlerin pragmatik bilgisizliğinden kaynaklanmaktadır. Evrensel olan, işlevsel açıdan önemli, kültürel olarak çeşitli ve pragmatik başarısızlığa eğilimli olan söz edimleri pragmatik araştırmalarında önemli bir alandır (Chen, 1996).

Son yıllarda dil öğretimi alanından çoğu kişinin dikkatini çeken konulardan biri de edimsel (pragmatik) yeterliliktir. Dil kullanım ilkelerinin bilgisi olarak nitelendirilen edimsel yetkinliğin cümle veya sözlük anlam dışında bağlamsal anlamı içerdiği Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni tarafından belirtilmektedir (Avrupa Konseyi, 2020). İletişimin gerçekleştiği sosyal ve kültürel koşullara doğru ve uygun ifadeleri anlama, oluşturma yeteneği olarak ifade edilmektedir (Deda, 2013). Belirli bir duruma uygun dili üretmek ve algılamak için pragmatik yetkinliğin geliştirilmesi dil öğrenenler için önemli görülmektedir. Aksi halde iletişimde yanlış anlamalar ve ciddi iletişim kopukluğu yaşanabileceği gibi, dil kullanıcıları kaba ve duyarsız olarak da algılanabilmektedir (Naeimi & Hamid, 2011). Benzer şekilde Ishihara tarafından dilsel hataların masum öğrenci hataları olarak değerlendirilebileceği fakat pragmatik hataların hoş karşılanmayacağı belirtilmektedir. Çünkü öğrencilerin dilbilgisi açısından doğru ancak pragmatik açıdan kusurlu ifadeleri, sınırlı iletişimsel yeterliliklerinin bir sonucu olarak değil de kötü niyetlerinin ve kişiliklerinin bir göstergesi olarak olumsuz bir şekilde algılanabilmektedir. Bu durumun yabancı/ikinci dil öğrenenlerin pragmatik yeterliliklerinin dilsel yeterliliklerine denk düştüğü yönünde yaygın bir varsayımdan

kaynaklandığı düşünülmektedir. Fakat pragmatik yeterlilik yabancı/ikinci dil öğrenenler için en karmaşık ve zor alanlardan biridir (Ishihara, 2006). İleri seviyede dilbilgisi yeterliliğine sahip bir öğrencinin mutlaka eşzamanlı olarak edimsel yeterliliğe de sahip olamayacağı da belirtilmektedir (Bardovi-Harlig, 2001).

Özür dilemek için kurulan bir söz edimi, açık bir özür, bir açıklama ve sorumluluğun kabulü veya reddini içeren bağlama bağımlı edimler, doğrudan ya da dolaylı olabilmektedir. Dil öğreniminin erken dönemlerinde öğrencilerin dilbilimsel açıdan donanımları buna izin vermediğinden bu stratejileri kullanamayabilecekleri belirtilmektedir. Kendi dillerindeki pragmatik stratejileri seçme noktasında son derece bağlama duyarlı olmalarına rağmen öğrenciler, ikinci dildeki sosyal mesafe ve sosyal güç gibi bağlam değişkenlerini eksik ayırt edebilmektedirler. Öte yandan öğrenenler her zaman bildiklerini de kullanmayacaklarından bu nedenle eğitim ortamlarında müdahalenin önemli olduğu belirtilmektedir (Kasper & Rose, 2001).

Alcon-Soler ve Martinez-Flor (2008), ikinci/yabancı dilde edimbilim çalışmalarının esas olarak söz edimleri, konuşma yapısı ve konuşma imalarının araştırılmasına odaklandığını, diller arası edimbilim araştırmalarına bakıldığında ise geleneksel anlamda dilbilimsel bilgi ile sosyal bilginin ayrıldığını belirtmektedir. Leech (1983) ve Thomas (1983) tarafından pragmatik (edimdilbilim) ve sosyopragmatik olarak ikiye ayrılan edimbilim çalışmalarında en çok pragmatik çalışmalarına ağırlık verildiği ifade edilmektedir.

2.7. Aradil Edim Bilimi (Interlanguage Pragmatics)

“Aradil” (Interlanguage) teriminin izi John Reinecke’nin 1935 yılında yazdığı bir kitaba kadar sürülebileceği belirtilmektedir. Palmberg (1977), Reinecke’in bu terimi Hawaii’deki göçmen işçiler tarafından ortak bir dil olarak kullanılan pidgin diline atıfta bulunmak için kullandığını ifade etmektedir. Selinker (1972) ise öğrencinin bir hedef dili üretme girişiminden kaynaklanan ayrı bir dil sistemi olarak ayrıntılı biçimde ele almıştır. Benzer şekilde Richards and Schmidt, bir dili öğrenme sürecinde olan ikinci ve yabancı dil öğrencileri tarafından üretilen dil türü olarak ele almıştır. Dil öğrenen kişi, dil öğrenirken farklı süreçler yaşamaktadır. Anadilinden kalıpları ödünç alma (aktarım yapma), hedef dildeki kalıpları genişletme (Örneğin, benzetme yoluyla aşırı genelleştirme), bildiği kelimeleri ve dil bilgisini kullanarak anlamları ifade etme gibi süreçleri yaşayarak ürettiği dilin, hem ana dilinden hem de hedef dilden farklı olduğu için

“aradil” olarak tanımlandığı ifade edilmektedir (Richards & Schmidt, 2002). Rustipa’ya göre birinci dilden hedef dile geçiş sürecinde öğrencinin ürettiği dil olan aradil, sürekli olarak yeni bilgilere uyum sağlayan dinamik bir dildir ve öğrencilerden etkilenir. Aradil, birinci dil ile hedef dil arasındaki sürekliliktir. Bu süreçte yapılan hatalar ise öğrencinin hedef dile ulaşması için gereklidir. Hata öğrencinin öğrendiğinin bir kanıtıdır. Aradil araştırmacıları öğrenen dilinin, hedef dilin yalnızca kusurlu bir versiyonu olduğu görüşünü reddetmektedir (Rustipa, 2011).

Kasper ve Blum-Kulka, aradil edim biliminin (*Interlanguage pragmatics*) ise melez bir disiplin olarak “İkinci Dil Edinimi Araştırmaları”nın bir dalı olduğunu ifade etmektedir. Diller arasındaki fonoloji, morfoloji, söz dizimi, semantik ile karşılaştırmalı diller arası çalışmaların uzmanlık alanlarından biridir. “aradil edim bilimi, anadili İngilizce olmayanların ikinci bir dilde (L2) dilsel eylem kalıplarını kullanmaları ve edinmelerinin incelenmesi” olarak ele alınmaktadır. Aradil edim bilimi, teorik ve deneysel temellerini özellikle kültürler arası edim bilimden almıştır. Söz edimlerinden edimsöz edim performansına ve kibarlık boyutlarına odaklanmaktadır (Kasper & Blum-Kulka, 1993). Benzer şekilde Kasper ve Schmidt’e göre aradil edim bilimi, anadili İngilizce olmayanların dilsel eylem stratejilerinin geliştirilmesini ve kullanımını incelemektedir. Alanda yapılan çalışmalar ikinci dil öğreniminden ziyade öncelikle ikinci dil kullanımına ilişkin ana dili konuşanları ile hedef dili öğrenen farklı dilsel ve kültürel geçmişlere sahip öğrenciler arasındaki farklara odaklanmıştır. Aradil edim biliminin ana referans alanı ikinci dil edinimi araştırması değil, ampirik edim bilim özellikle de kültürlerarası edim bilim olmuştur. Dolayısıyla aradil edim biliminde incelenen araştırma konuları esas olarak kültürlerarası edim biliminde incelenenlerle aynı olmuştur. Belirli söz edimlerinin gerçekleştirildiği stratejiler ve dilsel araçlar nelerdir? Bu stratejiler evrensel olarak mevcut mudur? Konuşmacıların söz edimi kümelerinden seçimlerini belirleyen bağlamsal faktörler nelerdir? Gerçekleştirme örüntülerinin bağlamsal dağılımı nedir? Bağlamsal çeşitlilik kültürler arası nasıl farklılık gösterir? Bu sorular tam olarak kültürlerarası edim biliminde sorulan sorulardır. Bununlar birlikte aradil edim biliminde tekrar tekrar dile getirilen bir endişe, öğrencilerin ana dilinin (birinci dilinin) ve kültürünün ikinci dildeki söz edimlerini üretmeleri ve anlamaları üzerindeki etkisidir. Bugüne kadar pragmatik transferin rolü, aradil edim biliminde sürekli ilgi gördüğünden ara dil edim bilimini, ikinci dil edinme araştırmalarına özgü bir konu haline getirmiştir (Kasper & Schmidt, 1996). Davies ve Tyler’a göre birinci dilin, iletişim sırasındaki

konuşmayı şekillendirmede birincil faktör olmadığı bunun yerine her bir kültürler arası durumun, kültürel ve dilsel sistemler arasındaki arayüzde potansiyel olarak yeni bir bağlam olduğu ifade edilmektedir. Etkileşim, hedef kültür algısıyla filtrelenmiş ve belirli kurumsal bağlamların kaynakları ve kısıtlamaları tarafından daha da şekillendirilmiştir. Bu yüzden aradaki etkileşimi birinci dil edim biliminden ve hedef dil edim biliminin anlayışından kısmi olarak oluşan karmaşık bir yapı olarak yorumlamaktadırlar (Davies & Tyler, 2005).

Bardovi-Harlig ve Hartford'e göre, ara dil edimbilim araştırmaları, ikinci dilde edimbilimsel bilginin edinimini incelemektedir. Ayrıca araştırma yöntemlerini karşılaştırmalı kültürler arası çalışmalardan ve ikinci dil edinimi araştırmalarından almaktadır. Her iki disiplin de kültürler ve diller arasında ana dili konuşurları olanlar ve olmayanlarla veya farklı edinim aşamalarındaki öğrenciler arasında karşılaştırma yapmayı kolaylaştıran değişkenlerin kontrolüne büyük önem vermektedir (Bardovi-Harlig & Hartford, 2005).

Tarone'a göre aradil edim bilim araştırmaları, bir anadili konuşma topluluğu üyelerinin, bir hedef dil konuşma topluluğunun edim bilimsel konuşma normlarını nasıl edindiğini incelemektedir. Öğrenciler, ana dili normlarına sahip bir konuşma topluluğundan hedef dil normlarına sahip yeni bir konuşma topluluğuna geçiyor olarak görülür. "Konuşma topluluğu" yapısının tanımları biraz farklılık gösterse de Hymes (1972) tarafından bir konuşma topluluğu, "konuşma geleneklerini ve konuşma performanslarının yorumunu paylaşan bir grup insan" olarak ele alınmaktadır (Tarone, 2005).

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi hakkında bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada katılımcıların aradilde kullandıkları reddetme stratejilerinin tespit edilmesi amacıyla nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Aydemir'e göre dilin, üretildiği bağlamın özelliklerini yansıtan bir veri kaynağı olduğu, dilbilim ve felsefe gibi daha birçok alan için kaynak teşkil ettiği belirtilmekte ve bu sebeple değerlendirmesinin de çok yönlü olabileceği ifade edilmektedir (Aydemir, 2013). Farklı bağlam durumlarındaki dil kullanımını inceleyen dilbilimin, nitel araştırmalara da büyük katkısı olduğu belirtilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Nitel araştırmalarda veri analizinin çoğunlukla yapılma sebebinin ise “şablonları, düşünceleri, açıklamaları ve anlamları keşfetmek.” olduğu dile getirilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2016).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER) öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi TÖMER bünyesinde B1, B2 ve C1 düzeylerinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen 35 kursiyer oluşturmaktadır. Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni’ne göre belirlenen bağımsız kullanıcı düzeylerinden (B1-B2) ve ileri düzeyden (C1) öğrenciler seçilmesinin sebebi günlük hayat içinde farklılaşan bağlam durumları karşısında spontane şekilde hedef dilde etkileşime girebilecek seviyede olmalarıdır. Amaçsal örnekleme türlerinden uygun/elverişli örnekleme ile gönüllülük esasına göre veriler toplanmıştır. Bu tür örnekleme zaman, para ve işgücü tasarrufu sağlamakla birlikte ulaşım ve izin açısından sorun yaşanmayacağı şekilde örneklem alınabildiği için tercih edilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2016).

3.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak söylem tamamlama testi uygulanmıştır. Yabancı dil öğrenen öğrencilerin pragmatik yeterliliğini ölçmek için iletişimsel bir dil testi geliştirmenin ve tasarlamamanın zor bir iş olduğu düşünülmektedir. Rol oyunları, çoktan seçmeli anketler, derecelendirme ölçekleri, simülasyonlar, mülakat görevleri ve yazılı söylem tamamlama testleri (WDCT) gibi ikinci dil öğrencilerinin pragmatik yeterliliğini değerlendirmek için bazı araçlar kullanılmaktadır. Alan yazındaki çalışmalara bakılırsa söylem tamamlama testlerinin popülaritesi, diğer değerlendirme araçları arasında pratik kullanımı nedeniyle geniş çapta kabul görmektedir. Söylem tamamlama testini beğenip kullanan kesim, bu testin sadece öğrencilerin pragmatik farkındalığını test etmekle kalmayıp aynı zamanda öğrencilerin belirli konuşma eylemleri üzerindeki üretimini de değerlendirebildiğini iddia etmektedir (Aufa, 2012). Diğer taraftan üretim anketleri oldukça kontrollü görevler olmaları nedeniyle karşılaştırılabilirliği yüksek dil örnekleri elde etmeyi sağlamaktadır (Bardovi-Harlig & Hartford, 2005).

3.4. Verilerin Analizi

Bu araştırma kapsamında elde edilen veriler üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Bu analiz ile amaçlanan; “toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir.” (Yıldırım & Şimşek, 2011), “metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar.” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2016).

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde 10 durumdan oluşan söylem tamamlama testi ile elde edilen veriler araştırma soruları doğrultusunda ele alınıp değerlendirilecektir. Reddetme stratejilerinin her bir durum bağlamı karşısında uyruk, cinsiyet ve yaşa göre nasıl bir dağılım gösterdiği tablolarla gösterilmiştir. Ayrıca katılımcıların verdikleri cevaplar (Beebe, Takahashi, & Uliss-Weltz, 1990) tarafından hazırlanan reddetme stratejilerine göre alt kategorilere ayrılmıştır.

Tablo 4.1 Katılımcıların demografik özelliklerine ait betimsel veriler

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Yüzde %
Cinsiyet	Kadın	25	71,42
	Erkek	10	28,58
Uyruk	Rus	13	37,15
	Kazak	11	31,43
	İranlı	6	17,14
	Türkmen	5	14,28
Yaş	17-25	19	54,29
	26-35	3	8,57
	35+	13	37,14
Toplam		35	100

Tablo 4.1. incelendiğinde katılımcıların demografik özellikleri şu şekildedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre %71,42’si kadın, %28,58’i erkek; uyruklarına göre ise %37,15’i Rus, %31,43’ü Kazak, %17,14’ü İranlı ve %14,28’i Türkmen uyrukludur. Yaş değişkenine göre ise %54,29’u 17-25 yaş aralığında %8,57’si 26-35 yaş aralığında %37,14’ü ise 35 ve daha fazla yaş aralığındadır.

4.1. Birinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Türkçe öğrenmek istediğin için Türkçe kursuna kayıt oldun. Dersten sonra bir grup sınıf arkadaşın sana “Bu hafta sonu tanışma partisi yapacağız. Seni daha yakından tanımak istiyoruz. Bu nedenle seni partiye davet ediyoruz.” diyor. Sınıf arkadaşlarına nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.2 Katılımcıların 1. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan (n)	Dolaylı (n)
Cinsiyet	Kadın	25	7	18
	Erkek	10	3	7
Uyruk	Rus	13	5	8
	Kazak	11	3	8
	İranlı	6	0	6
	Türkmen	5	2	3
Yaş	17-25	19	9	10
	26-35	3	0	3
	35+	13	1	12
Toplam		35	10	25

Katılımcıların 1. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 7'si (%28) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 18'i (%72) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Erkeklerin ise 3'ü (%30) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7'si (%70) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 5'i (%38,46) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 8'i (%61,53) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 3'ü (%27,27) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 8'i (%72,72) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların hiçbirisi doğrudan reddetme stratejisi kullanmazken 6'sı (%100) dolaylı reddetme stratejisini ve Türkmenlerin 2'si (%40) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7'si (%60) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 9'u (%47,36) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 10'u (%52,63) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların hiçbirisi doğrudan reddetme stratejisi kullanmazken 3'ü (%100) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 1'i (%7,69) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 12'si (%92,3) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 10'u (%28,57) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 25'i (%71,42) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (olumsuz isteklilik/yetenek) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.2. İkinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Çalışmayı çok istediğin bir şirkette işe başladın. İlk iş gününde müdürün sana “Bu hafta sonu yeni işe başlayan çalışanlarımız için tanışma yemeği düzenleyeceğiz. Seni de bu davette görmek istiyoruz.” diyor. Müdürüne nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.3 Katılımcıların 2. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	4	21
	Erkek	10	3	7
Uyruk	Rus	13	2	11
	Kazak	11	3	8
	İranlı	6	1	5
	Türkmen	5	1	4
Yaş	17-25	19	4	15
	26-35	3	0	3
	35+	13	3	10
Toplam		35	7	28

Katılımcıların 2. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 4'ü (%16) doğrudan reddetme stratejisini kullanırken 21'i (%84) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Erkeklerin ise 3'ü (%30) doğrudan reddetme stratejisini kullanırken 7'si (%70) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 2'si (%15,38) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 11'i (%84,61) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 3'ü (%27,27) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 8'i (%72,72) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların 1'i (%16,16) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5'i (%83,83) dolaylı reddetme stratejisini ve

Türkmenlerin 1'i (%20) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 4'ü (%80) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 4'ü (%21,05) doğrudan reddetme stratejisini kullanırken 15'i (%78,94) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların hiçbiri doğrudan reddetme stratejisini kullanmazken 3'ü (%100) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 3'ü (%23,07) doğrudan reddetme stratejisini kullanırken 10'u (%76,92) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 7'si (%19,99) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 28'si (%79,99) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (olumsuz isteklilik/yetenek) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.3. Üçüncü Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Çocukluktan beri samimi olduğun çok yakın bir arkadaşın seni konsere davet ediyor. Arkadaşın sana Whatsapp'tan "Hafta sonu gitmeyi çok istediğim bir konser var. Ben internetten 2 bilet satın aldım. Bu konsere birlikte gidelim mi?" diye mesaj yazdı. Yakın arkadaşına nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.4 Katılımcıların 3. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	6	19
	Erkek	10	3	7
Uyruk	Rus	13	4	9
	Kazak	11	3	8
	İranlı	6	1	5
	Türkmen	5	1	4
Yaş	17-25	19	6	13
	26-35	3	1	2
	35+	13	2	11
Toplam		35	9	26

Katılımcıların 3. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 6'sı (%24) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 19'u (%76) dolaylı reddetme stratejisini kullanmışlardır. Erkeklerin ise 3'ü (%30) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7'si (%70) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 4'ü (%30,76) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 9'u (69,23) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 3'ü (%27,27) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 8'i (%72,72) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların 1'i (%16,66) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5'i (%83,33) dolaylı reddetme stratejisini ve Türkmenlerin 1'i (%20) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 4'ü (%80) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 6'sı (%31,57) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 13'ü (%68,42) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların 1'i (%33,33) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'si (%66,66) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 2'si (%15,38) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 11'i (%84,61) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 9'u (%25,71) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 26'sı (%74,28) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (olumsuz isteklilik/yetenek) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.4. Dördüncü Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Öğle yemeği için sevdiğin bir restorana gidiyorsun. Çok sevdiğin kebaptan 1 porsiyon sipariş vermek istiyorsun ve garsona söylüyorsun. Fakat garson “Bugün kebab ustası işe gelmediği için kebab yok. Kebab yerine kıymalı pide getirmemi ister misiniz?” diyor. Garsona nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.5 Katılımcıların 4. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	18	7
	Erkek	10	8	2
Uyruk	Rus	13	10	3
	Kazak	11	8	3
	İranlı	6	4	2
	Türkmen	5	4	1
Yaş	17-25	19	14	5
	26-35	3	2	1
	35+	13	10	3
Toplam		35	26	9

Katılımcıların 4. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 18'i (%72) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7'si (%28) dolaylı reddetme stratejisini kullanmışlardır. Erkeklerin ise 8'i (%80) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'si (%20) dolaylı reddetme stratejisini kullanmışlardır.

Uyruklarına göre Rusların 10'u (%76,92) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 3'ü (%23,07) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 8'i (%72,72) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 3'i (%27,27) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların 4'ü (%66,66) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'si (%33,33) dolaylı reddetme stratejisini ve Türkmenlerin 4'i (%80) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 1'i (%20) dolaylı reddetme stratejisini kullanmışlardır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 14'ü (%73,68) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5'i (%26) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların 2'si (%66,66) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 1'i (%33,33) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 10'u (%76,92) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 3'ü (%23,07) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 26'sı (%74,28) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 9'u (%25,71) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (olumsuz

isteklilik/yetenek) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.5. Beşinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Dil bilgisi dersinde çok başarılısın ve her ders not tutuyorsun. Derslere pek gelmeyen bir sınıf arkadaşın senden dil bilgisi dersinde tuttuğun notları istiyor. Sana “Çok güzel not tutuyorsun. Dil bilgisi sınavına çalışmak için senden defterini istiyorum.” diyor. Sınıf arkadaşına nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.6 Katılımcıların 5. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	11	14
	Erkek	10	4	6
Uyruk	Rus	13	6	7
	Kazak	11	5	6
	İranlı	6	0	6
	Türkmen	5	4	1
Yaş	17-25	19	11	8
	26-35	3	1	2
	35+	13	3	10
Toplam		35	15	20

Katılımcıların 5. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 11’i (%44) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 14’ü (%56) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Erkeklerin ise 4’ü (%40) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 6’sı (%60) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 6’sı (%46,15) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7’si (%53,84) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 5’i (%45,45) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 6’sı (%54,54) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların hiçbirini doğrudan reddetme stratejisi kullanmazken 6’sı (%100) dolaylı reddetme stratejisini ve

Türkmenlerin 4'i (%80) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 1'i (%20) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 11'i (%57,89) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 8'i (%42,10) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların 1'i (%33,33) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'si (%66,66) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 3'ü (%23,07) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 10'u dolaylı (%76,92) reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 15'i (%42,85) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 20'si (%57,14) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (Hayır-Yok) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.6. Altıncı Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Eski patronun sana yeni bir iş teklifi ile geliyor. “Yeni açacağım mağazada seni yönetici olarak görevlendirmek istiyorum. Ancak bu işi kabul edersen şehir değiştirmen gerekecek.” diyor. Sen ise bu teklifi düşünmek için 1 hafta süre istiyorsun. 1 hafta sonra eski patronun seni telefonla arıyor. Eski patronuna nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.7 Katılımcıların 6. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	9	16
	Erkek	10	5	5
Uyruk	Rus	13	6	7
	Kazak	11	2	9
	İranlı	6	2	4
	Türkmen	5	4	1
Yaş	17-25	19	8	11
	26-35	3	2	1
	35+	13	4	9
Toplam		35	14	21

Katılımcıların 6. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 11'i (%44) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 14'ü (%56) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Erkeklerin ise 4'ü (%40) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 6'sı (%60) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 6'sı (%46,15) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7'si (%53,84) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 5'i (%45,45) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 6'sı (%54,54) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların hiçbiri doğrudan reddetme stratejisi kullanmazken 6'sı (%100) dolaylı reddetme stratejisini ve Türkmenlerin 4'i (%80) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 1'i (%20) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 11'i (%57,89) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 8'i (%42,10) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların 1'i (%33,33) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'si (%66,66) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 3'ü (%23,07) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 10'u (%76,92) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 14'ü (%39,99) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 21'si (%59,99) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (olumsuz isteklilik/yetenek) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.7. Yedinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Bir iş yerinde patronsun. Yıllardır yanında çalışan sekreterin “Maaşıma zam istiyorum. Ayrıca cumartesi günleri de çalışmak istemiyorum.” diyor. Sekreterinden çok memnunsun. O çok çalışkan ve iyi biri. Fakat onun maaşına zam yapman mümkün değil. Sekreterine nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.8 Katılımcıların 7. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	9	16
	Erkek	10	4	6
Uyruk	Rus	13	9	4
	Kazak	11	2	9
	İranlı	6	0	6
	Türkmen	5	2	3
Yaş	17-25	19	12	7
	26-35	3	0	3
	35+	13	1	12
Toplam		35	13	22

Katılımcıların 7. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 9'u (%36) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 16'sı (%64) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Erkeklerin ise 4'ü (%40) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 6'sı (%60) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 9'u (%69,23) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 4'ü (%30,76) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 2'si (%18,18) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 9'u (%81,81) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların hiçbirisi doğrudan reddetme stratejisi kullanmazken 6'sı (%100) dolaylı reddetme stratejisini ve Türkmenlerin 2'si (%40) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 3'ü (%60) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 12'si (%63,15) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7'i (%36,84) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların hiçbirisi doğrudan reddetme stratejisi kullanmazken 3'ü (%100) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 1'i (%7,69) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 12'si (%92,30) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 13'i (%37,14) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 22'si (%62,85) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların

en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (olumsuz isteklilik/yetenek) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.8. Sekizinci Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Bir iş yerinde yıllardır birlikte çalıştığın arkadaşın yanına geliyor. “Senden borç para istiyorum. 3 ay sonra geri ödeyeceğim.” diyor. Senin paran var ama arkadaşının geri ödeyeceğinden emin değilsin. Bu yüzden ona borç para vermek istemiyorsun. İş arkadaşına nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.9 Katılımcıların 8. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	10	15
	Erkek	10	4	6
Uyruk	Rus	13	6	7
	Kazak	11	4	7
	İranlı	6	1	5
	Türkmen	5	3	2
Yaş	17-25	19	10	9
	26-35	3	0	3
	35+	13	4	9
Toplam		35	14	21

Katılımcıların 8. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 10’u (%40) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 15’i (%60) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Erkeklerin ise 4’ü (%40) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 6’sı (%60) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 6’sı (%46,15) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7’si (%53,84) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 4’ü (%36,36) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7’si (%63,63) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların 1’i (%16,66) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5’i (%83,33) dolaylı reddetme stratejisini ve

Türkmenlerin 3'ü (%60) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'i (%40) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 10'ü (%52,63) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 9'u (%47) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların hiçbirisi doğrudan reddetme stratejisi kullanmazken 3'ü (%100) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 4'ü (%30,76) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 9'u (%69,23) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 14'ü (%39,99) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 21'i (%59,99) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (olumsuz isteklilik/yetenek) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.9. Dokuzuncu Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Üniversite okumak için Türkiye'ye geldin. Oturduğun apartmanda alt komşun seninle tanışmak için evine davet etti. Sana sarma, dolma, kek, börek, tatlı ve çay ikram ediyor. Fakat sen toksun. Hepsini yiyemeyeceğini hissediyorsun. Komşun “Bir dilim börek daha alır mısın?” diye soruyor. Komşuna nasıl bir ret cevabı veririsin?

Tablo 4.10 Katılımcıların 9. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	10	15
	Erkek	10	6	4
Uyruk	Rus	13	6	7
	Kazak	11	6	5
	İranlı	6	1	5
	Türkmen	5	3	2
Yaş	17-25	19	11	8
	26-35	3	1	2
	35+	13	4	9
Toplam		35	16	19

Katılımcıların 9. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 10'u (%40) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 15'i (%60) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Erkeklerin ise 6'sı (%60) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 4'ü (%40) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 6'sı (%46,15) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 7'si (%53,84) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 6'sı (%54,54) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5'i (%45,45) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların 1'i (%16,66) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5'i (%83,33) dolaylı reddetme stratejisini ve Türkmenlerin 3'ü (%60) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'i (%40) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 11'i (%57,89) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 8'i (%42,10) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların 1'i (%33,33) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'si (%66,66) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 4'ü (%30,76) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 9'u (%69,23) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 16'sı (45,71) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 19'u (%54,28) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (Hayır-Yok) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

4.10. Durum Karşısında Kullanılan Stratejiler ve Değerlendirmesi

Durum: Kardeşin arkadaşlarıyla tatile gitmek için senin arabanı istiyor. Kardeşin ehliyetini daha yeni aldığı için endişelisin. Ayrıca onun çok dikkatsiz bir sürücü olduğunu düşünüyorsun. Arabanı ona vermek istemiyorsun. Kardeşine nasıl bir ret cevabı verirsin?

Tablo 4.11 Katılımcıların 10. durumu reddetme stratejilerinin demografik değişkenlere göre dağılımına ilişkin betimsel bulgular

Değişken	Grup	Kişi Sayısı (n)	Doğrudan	Dolaylı
Cinsiyet	Kadın	25	14	11
	Erkek	10	5	5
Uyruk	Rus	13	8	5
	Kazak	11	7	4
	İranlı	6	3	3
	Türkmen	5	1	4
Yaş	17-25	19	10	9
	26-35	3	1	2
	35+	13	8	5
Toplam		35	19	16

Katılımcıların 10. Durum karşısında kullandıkları reddetme stratejileri demografik değişkenlere göre incelendiğinde cinsiyetlerine göre kadınların 14'ü doğrudan (%56) reddetme stratejisi kullanırken 11'i (%44) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Erkeklerin ise 5'i (%50) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5'i (%50) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Uyruklarına göre Rusların 8'i (%61,53) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5'i (%38,46) dolaylı reddetme stratejisini, Kazakların 7'si (%63,63) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 4'ü (%36,36) dolaylı reddetme stratejisini, İranlıların 3'ü (%50) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 3'ü (%50) dolaylı reddetme stratejisini ve Türkmenlerin 1'i (%20) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 4'ü (%80) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Yaş değişkenine göre ise 17-25 yaş aralığında olanların 10'u (%52,63) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 9'u (%47,36) dolaylı reddetme stratejisini, 26-35 aralığında olanların 1'i (%33,33) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 2'si (%66,66) dolaylı reddetme stratejisini ve 35 yaş ve üstü olanların ise 8'i (%61,53) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 5'i (%38,46) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır.

Toplamda ise katılımcıların 19'u (%54,28) doğrudan reddetme stratejisi kullanırken 16'sı (%45,71) dolaylı reddetme stratejisini kullanmıştır. Tüm katılımcıların

en çok kullandığı doğrudan reddetme alt stratejisi uygun olmayan beyan (olumsuz isteklilik/yetenek) olmuştur. En çok kullanılan dolaylı reddetme alt stratejisi ise mazeret, sebep, açıklama olmuştur.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgular doğrultusunda alan yazındaki çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılıp yorumlanmıştır.

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada yabancı dil olarak Türkçe öğrenen katılımcıların kullandıkları reddetme söz edimi stratejileri uyruk, yaş ve cinsiyet değişkenleri üzerinden ele alınmıştır. Katılımcılara 10 soruluk Söylem Tamamlama Testi uygulanmış ve 10 durum karşısında reddetme edimini kullanmaları istenmiştir.

Araştırmanın değişkenlerinden biri olarak ele alınan cinsiyet faktörünün yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin reddetme edimin kullanımında ayırt edici bir etkisi olmadığı görülmüştür. Bir diğer değişken olarak uyruk faktörü göz önüne alındığında verilen on durum karşısında Rusların, Türkmenlerin ve Kazakların benzer oranlarda doğrudan ve dolaylı strateji kullanımları tespit edilmiştir. Fakat İranlıların çoğunlukla dolaylı stratejileri kullandığı ve diğer uyruklardan farklılaştığı görülmüştür. Son değişken olarak yaş faktörü ele alındığında 26-35 yaş grubu ve 35+ yaş grubunun birbirine yakın oranlarda doğrudan ve dolaylı strateji kullanımları tespit edilmiştir. 17-25 yaş grubunun ise çoğunlukla doğrudan strateji kullandığı ve diğer yaş gruplarından farklılaştığı tespit edilmiştir.

Test sonucunda en çok kullanılan doğrudan alt strateji “olumsuz isteklilik/yetenek” stratejisi olmuştur. K12: “Parti istemiyorum.”, K24: “Gelemem”, K23: “Onlarla tanışmak istemiyorum.” verilen cevaplar arasındadır. Katılımcıların ikinci en çok kullandığı doğrudan alt strateji ise “uygun olmayan beyan” kategorisindeki “Hayır.” olmuştur. K22: “Hayır, gelemem.”, K23: “Hayır, biri dilim börek almıyorum.”, K24 “Hayır, veremem.” verilen cevaplar arasındadır.

En çok kullanılan dolaylı alt strateji ise “mazeret, sebep, açıklama” stratejisi olmuştur. Verilen cevaplarda K9: “Davet için teşekkür ederim ama o gün başka planım var.”, K4: “Kusura bakma çok işim var.”, K27: “Bu hafta sonu burada değilim.”, K29: “Özür dilerim, annemin ameliyatı olacak.”, K32: Hafta sonu evde olmak zorundayım, misafirlerimiz gelecek.” gibi ifadelerin kullanıldığı görülmüştür.

Dolaylı olarak söz edimleri kullanılmasının nedeni olarak toplumda genellikle doğrudan söz edimlerine göre daha kibar olarak algılanması gösterilmiştir. Tam olarak

neden kibar kabul edildikleri ise bazı karmaşık varsayımlara dayandırılmaktadır (Yule, 2010, RichardsandSchmidt, 2002).

Farklı kültürel kökenlerden gelen konuşucular tarafından benimsenen kültürel değerleri yansıtmamasından dolayı söz edimleri her kültürde nispeten farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Bu tür farklılıklar, etkileşim anında yanlış anlamalara ve iletişim kopukluklarına neden olabilmektedir (Huwari, Al-Khasawneh, M Rababah, & Alruzzi, 2023).

Bir iletişim durumunda reddetme edimini kullanmak anlaşmazlıkla sonuçlanabilecek ve dinleyiciyle konuşmacı arasındaki ilişkiye zarar verebilecek olumsuz bir tepkidir. Bir konuşmacının, hedef dilde ve kültürde uygun bir ret ifadesi kullanması, muhatapların sosyal ilişki düzeylerine ve konunun doğasına uyum sağlaması gerekmektedir. Bu durumda nezaket devreye girmektedir.

Nezaketi belirtirken uygun dil ifadeleri kullanma noktasında kültürel farklılıklara dikkat çeken Yule, dayanışma göstermenin bir yolu olarak dolaysızlığa sahip bir kültürde büyüyenlere karşı “Bana o sandalyeyi verin!” ifadesinde görüldüğü doğrudan söz edimi kullanıldığında muhataplar tarafından kaba karşılanabileceğini belirtmektedir. Diğer taraftan “Bu sandalyeyi kullanıyor musunuz?” ifadesinde görüldüğü gibi bir şey gerçekten istenilmekte midir yoksa sadece sorulmakta mıdır anlaşılamaya bilmektedir. İşte bu durumda söylenenden daha fazlası iletildiği için konuşucuların ne demek istediklerini yorumlamada pragmatik yeterlilik kavramı devreye girmektedir. (Yule, 2010)

Reddetmeler tüm dillerde meydana gelir. Bununla birlikte, tüm diller ve kültürler aynı anlayış çerçevelerine sahip değildir ve reddetmeleri aynı şekilde ifade etmez. Bunun nedeni, farklı toplulukların nezaket göstermenin çeşitli yollarının olmasıdır ve nezaket değeri veya kullanılan dilsel biçimlerin türleri dil ve kültüre göre değişir. Bunun bir örneği, Kore gibi kolektivist toplumlarda kibar bir jest olan duraksama veya sessizlik gibi edilgenliktir; Batılılar tarafından sosyal etkileşimlerin olumsuz bir özelliği olarak yanlış yorumlanır. Ting-Toomey ve Kurogi'ye (1998) göre, kolektivist kültürler, bireyci kültürlerle göre diğer yüzün korunmasıyla daha fazla ilgilenir, bu da kolektivist kültürlerdeki insanların, kaçınma gibi, çatışmacı olmayan bir çatışma yönetimi tarzı kullanmasıyla sonuçlanmaktadır (Ting-Toomey, Stella, and Kurogi, Atsuko, 1998).

5.2. Öneriler

Yabancı dil öğrenenlerin dil kullanımlarını inceleyen araştırmalar, öğrencilerin hedef dilde kullanım bilgilerini artırmak ve iletişimsel dil yetilerini geliştirmede, önce ne öğrenmeleri gerektiğine dair bu alanda çalışanlara fikir oluşturması açısından önemlidir. Diğer taraftan dil öğrenenlerin öğrenme sürecinde yaptıkları pragmatik hatalar tespit edilebilirse kitap ve müfredat yazarları ile birlikte öğreticiler için de yol gösterici olabilecektir.

Yapılan pragmatik başarısızlıkların sebebi kültürel farklılıklara bağlanmakta ve bu hataların önlenmesi için kültürel yetkinlik kazanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda kültürler arası iletişimsel yetkinlik modeliyle birlikte araştırmacılar tarafından çeşitli öneriler getirilmektedir. Kültürel yeterlilik kazanılmasıyla pragmatik hataların yol açtığı yanlış anlamaların, utanç duygusunun ve daha birçok iletişimi etkileyen olumsuz durumun önüne geçileceği düşünülmektedir (Chen, 2015; Li and Li, 2015).

Kültürel farklılıklar dışında ana dillerinin farklı dil ailelerine sahip olması nedeniyle ve ses, sözdizimi gibi özelliklerinin farklı olmasından dolayı katılımcıların söz edimi kullanımları bu doğrultuda şekillenmektedir. Ayrıca bir dilde olan söz edimi başka bir dilde olmayabilir. Diğer taraftan sosyal mesafe (yakınlık-uzaklık) ve sosyal statü (alt-üst) gibi çeşitli toplumsal değişkenler öğrenilmeden gerçekleştirilen ifadeler pragmatik başarısızlığa neden olabilmektedir. Bu noktada toplumdilbilimsel edinç de devreye girmektedir. Dolayısıyla karşılaştırmalı kültür ve dil çalışmaları birçok disiplin kapsamında ele alınmalı ve incelenmelidir.

Bu araştırma kapsamında uyruk, yaş ve cinsiyet değişkenleri üzerinden söz edimi kullanımları incelenmiştir. Türkiye’de kalma süresi, ana dili özellikleri gibi daha birçok farklı değişken üzerinden de söz edimi kullanımlarının farklılık gösterip göstermediği yapılacak çalışmalarla ortaya konabilir.

Bir dilde veya kültürde doğrudan gerçekleştirilen söz edimleri başka bir kültürde kabalık olarak nitelendirilebildiğinden yapılacak daha kapsamlı araştırmalarla katılımcıların doğrudan veya dolaylı olarak ortaya koyduğu dil kullanımlarının toplumsal arka planları da incelemeye dahil edilebilir.

İletişimci yaklaşımın temelleri üzerinde yükselen eylem odaklı yaklaşımda, günlük hayatta gerçekleştirilecek işlevsel görevler üzerinde durulmaktadır. Söz edimleri de dilin kullanım boyutunda sıklıkla başvurduğumuz işlevsel ifadeler olması sebebiyle

dil ğretim sınıflarında daha çok yer bulmalıdır. Öğrencilerin yeterlilikleri ile birlikte yazılı ve sözlü kullanımlarındaki yapmış oldukları pragmatik hatalar tespit edilebilirse yabancı dil kullanırken sosyal ilişkilerinde yaşayabilecekleri iletişimsel problemlerin de önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Yazılı ve tek bir araçla veri toplamak konunun tüm yönlerine dair fikir vermeyeceğinden gerçek hayattan toplanan verilerle karşılaştırılmalıdır. Ayrıca daha farklı bağlamsal durumlar sunularak kapsam genişletilmelidir.

6. KAYNAKÇA

- Abed, A. Q. (2011). Pragmatic transfer in ıraqi efl learners' refusals. *International journal of English linguistics*, 1 (2), 166-185.
- Aksan, D. (2016). *Anlambilim konuları ve türkçenin anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Al Qunayeer, H. S. (2019). Refusal strategies in l1 and l2 among undergraduate saudi efl learners. *International Journal of English and Education*, 8(4), 145-172.
- Alcon Soler, E., and Martinez-Flor, A. (2008). Pragmatics in foreign language contexts. In E. Alcon Soler, and A. Martinez-Flor (Eds.), *Investigating pragmatics in foreign language learning, teaching and testing* (pp. 3-21). British Library Cataloguing in Publication Data.
- Altınörs, A. (2000). *Dil felsefesi sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Altınörs, A. (2001). *Anlam doğrulama ve edimsellik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Altınörs, A. (2020). *Dil felsefesi tartışmaları: Platon'dan Chomsky'e*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Aufa, F. (2012). The assesment tool of l2 learners' pragmatic competence: written discourse completion test (WDCT). *Journal of English and Education*, 6 (1), 24-31.
- Austin, J. L. (2020). *Söylemek ve yapmak* (Çev: R. Levent Aysever). İstanbul: Metis Yayınları.
- Avrupa Konseyi. (2020). *Diller için avrupa ortak başvuru metni: öğrenme, öğretme ve değerlendirme*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Aydemir, Ö. K. (2013). Kutadgu bilig'in dilinde bilgi kavramı ve işlevi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 803-810.
- Aysever, R. L. (1994). *Anlam sorunu ve john r. searle'ün çözümü* (Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aysever, R. L. (2003). Dil felsefesinin geleceğine bakış. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 127-140.
- Bardovi-Harlig, K. (2001). Evaluating the empirical evidence: grounds for instruction in pragmatics?. In G. Kasper, and K. Rose (Eds.), *Pragmatics in language teaching* (pp. 13-32). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bardovi-Harlig, K., and Hartford, B. (2005). Institutional discourse and interlanguage pragmatics research. In K. Bardovi-Harlig, and B. Hartford (Dü) (Eds.), *Interlanguage Pragmatics: Exploring institutional talk* (pp. 7-36). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Beckers, A. M. (1999). *How to say" no" without saying" no": a study of the refusal strategies of americans and germans*. Doktora Tezi. The University of Mississippi.
- Beebe, L. M., Takahashi, T., & Uliss-Weltz, R. (1990). Pragmatic transfer in ESL refusals. *Developing communicative competence in a second language*, 5573.

- Bouton, L. F. (1996). Pragmatics and language learning. In L. F. Bouton (Dü.) (Eds), *Pragmatics and language learning*. içinde 7, (pp. 1-20). Urbana-Champaign: Division of English as an International Language.
- Braitwaite, D., and Schrodtt, P. (2021). *Engaging theories in interpersonal communication: Multiple perspectives*. Routledge.
- Brown, K., and Miller, J. (2013). *The Cambridge dictionary of linguistics*. New York: Cambridge University Press.
- Brown, P., and Levinson, S. (1978, 1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., and Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri (21.Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Campillo, S., Patricia, M., and Victòria, C. (2009). Refusal strategies: A proposal from a sociopragmatic approach. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/24902/44633.pdf?sequence](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/24902/44633.pdf?sequence) (Erişim tarihi: 19.01.2024)
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chang, Y.-F. (2009). How to say no: an analysis of cross-cultural difference and pragmatic transfer. *Language Sciences*, 31(4), 477-493.
- Chen, H. J. (1996). Cross-cultural comparison of english and chinese metapragmatics in refusal. Indiana University. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED408860.pdf> (Erişim tarihi: 18.01.2024)
- Cohen, A. D. (2008). Teaching and assessing L2 pragmatics: What can we expect from learners? *Language Teaching*, 41(2), 213-235.
- Crystal, D. (2008). *A dictionary of linguistics and phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Çağ, H., and Bölükbaş Kaya, F. (2021). Yurt dışında söz edimlerin öğretiminin öğrencilerin görüşleri bağlamında değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 71, 725-750.
- Çelebi, V. (2014). *Çağdaş dil felsefesinde dil, zihin ve söz edimi ilişkisi* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, B. (2017). İletişimsel edinç ve yabancı dil olarak Türkçede dilbilgisi öğretimi. *Electronic Turkish Studies*, 12(6), 179-196.
- Çürük, M. S. (2014). Türkiye türkçesindeki reddetme stratejilerine bir bakış. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 2, 15-42.
- Daly, N., Newton, J., and Stubbe, M. (2004). Expletives as solidarity signals in FTAs on the factory floor. *Journal of Pragmatics*, 36(5), 945-964.
- Davies, C. E., and Tyler, A. E. (2005). Discourse strategies in the context of crosscultural institutional talk: uncovering interlanguage pragmatics in the university classroom. In K. Bardovi-Harlig, and B. Hartford (Dü) (Eds.), *Interlanguage Pragmatics: Exploring institutional talk* (pp. 133-156). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Deda, N. (2013). The role of ragmatics in English language teaching. Pragmatic competence. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(4), 63-63.

- Duman, S. (2022). *Edimbilim: Kavramlar-Yöntemler-Alanlar*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Durham, E. (2019). *Saying no: refusal strategies of native arabic speakers and native english speakers*. Master Thesis, The University of Alabama, Alabama.
- Fe'lix-Brasdefer, J. C. (2006). Linguistic politeness in mexico: refusal strategies among male speakers of mexican spanish. *Journal of pragmatics*, 38 (12), 2158-2187.
- Fraser, B. (1990). Perspectives on politeness. *Journal of pragmatics*, 14 (2), 219-236.
- Goffman, E. (1955). On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction. *Psychiatry*, 18 (3), 213-231.
- Hall, J., Hellermann, J., and Doehler, S. (2011). *L2 interactional competence and development*. Multilingual Matters.
- Han, S. (2013). The refusal speech acts of two generations of Korean women: mother-in-law and daughter-in-law in interaction. Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College ProQuest Dissertations Publishing.
- Houck, N., and Gass, S. (1996). Non-native refusals: A methodological perspective. İçinde S. Gass, and J. Neu (Eds.), *Speech acts across cultures: Challenges to communication in a second language* (ss. 45-63).
- Huwari, I., Al-Khasawneh, F., M Rababah, L., and Alruzzi, K. (2023). An intercultural study of refusal strategies used in jordanian arabic and american english. *Information Sciences Letters*, 3159-3166.
- İmer, K., Kocaman, A., and Özsoy, A. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ishihara, N. (2006). *Subjectivity, second/foreign language pragmatic use, and instruction: Evidence of accommodation and resistance*. Doctoral dissertation, University of Minnesota, Minnesota.
- Johnson, D., Roloff, M., and Riffe, M. (2004). Politeness theory and refusals of requests: face threat as a function of expressed obstacles. *Communication Studies*, 55 (2), 227-238.
- Kasper, G., and Blum-Kulka, S. (1993). *Interlanguage pragmatics*. New York: Oxford University Press.
- Kasper, G., and Rose, K. (2001). Pragmatics in language teaching. In G. Kasper, and K. Rose (Eds.), *Pragmatics in language teaching* (pp. 1-12). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kasper, G., and Schmidt, R. (1996). Developmental issues in interlanguage pragmatics. *Studies in second language acquisition*, 18 (2), 149-169.
- Kıran, Z., and Eziler Kıran, A. (2018). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin.
- Knapp, M., Stafford, L., and Daly, J. (1986). Regrettable messages: Things people wish they hadn't said. *Journal of Communication*, 36 (4), 40-58.
- Köse, D. (2022). Almanca ve türkçede reddetme söz ediminin karşılaştırılması. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (24), 62-73.
- Krulatz, A., and Dixon, T. (2020). The use of refusal strategies in interlanguage speech act performance of korean and norwegian users of english. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 10 (4), 751-777.

- Kuhi, D., and Jadidi, M. (2012). A study of Iranian EFL learners' understanding and production of politeness in three speech acts: request, refusal, and apology. *Theory and Practice in Language Studies*, 2 (12), 2624-2633.
- Lee, C. (2010). An exploratory study of the interlanguage pragmatic comprehension of young learners of English. *Pragmatics*, 20 (3), 343-373.
- Leech, G. (2014). *The pragmatics of politeness*. New York: Oxford University Press.
- Leech, G. N. (1983). *Principles of pragmatics*. New York: Longman.
- Levinson, S. C. (2008). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Li, H. (2010). A comparative study of refusal speech acts in Chinese and American English. *Canadian Social Science*, 3 (4), 64-67.
- Martínez-Flor, A., and Usó-Juan, E. (2011). Research methodologies in pragmatics: eliciting refusals to requests. <http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/42221/51919.pdf?sequence=1&disAllowed=y> (Erişim tarihi: 15.01.2024)
- Mey, J. L. (2001). *Pragmatics: a introduction*. Oxford: Blackwell .
- Milleret, M. (2007). Teaching speech acts. *Journal of the Council of Less Commonly Taught Languages*, 4, 29-52.
- Morrow, C. K. (1995). *The pragmatic effects of instruction on ESL learners' production of complaint and refusal speech acts*. State University of New York at Buffalo.
- Naeimi, A., and Hamid, A. (2011). A cross-linguistic study of refusals: An analysis of pragmatic competence development in Iranian EFL learners. *Journal of pragmatics*, 43 (1), 385-406.
- Onursal Ayırır, İ. (2016). Edimbilim ve dil öğretimi. In E. Korkut, and İ. Onursal Ayırır (Eds.), *Dil bilimleri ve dil öğretimi* (ss. 143-172). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özcan, Z. (2020). *Dil felsefesi IV (Austin'de eylemsel paradigma)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Özcan, Z. (2021). *Dil felsefesi I (Mantıkçı Paradigma)*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Özsoy, A., Erk Emeksiz, Z., Turan, Ü., and Uzun, L. (2013). *Genel dilbilim-II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF.
- Palmberg, R. (1977). Interlanguage and interlanguage studies-a report. *Language Centre News*, 4, 1-8.
- Polat, Y. (2010). Yabancı dil öğretiminde söz edimleri (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Polat, Y. (2015). Doğrudan çeviri yöntemleri ve reddetme söz edimi uygunlaştırıcıları. *Çeviribilim ve Uygulamaları*, 21, 23-42.
- Raffard, C. A. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi bağlamında söz edimleri başarı koşulları ve gerçekleştirme biçimlerine yönelik bir karşılaştırma. *International Journal of Language Academy* 6 (5), 46-69.
- Ren, W. (2018). Developing L2 pragmatic competence in study abroad contexts. In C. Sanz, and A. Morales-Front (Eds.), *The Routledge handbook of study* (pp. 119-133). New York: Routledge.
- Ren, W. (2022). *Second Language Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Richards, J., and Schmidt, R. (2002). *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics*. Edinburg: Longman.
- Rifat, M. (1998). *XX. yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür.
- Roholla, H., Mardani, M., and Dastjerdi, H. (tarih yok). A comparative study of refusals: Gender distinction and social status in focus. *The International Journal-Language Society and Culture*, 32, 37-46.
- Rubin, J. (1981). *How to tell when someone is saying "no" revisited*. *Professional Papers*.
- Rustipa, K. (2011). Contrastive analysis, error analysis, interlanguage and the implication to language teaching. *Ragam Jurnal Pengembangan Humaniora*, 11 (1), 16-22.
- Searle, J. (2000). *Söz edimleri*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J. R. (2011). *Söylemek ve anlatmaya çalışmak*. (R. L. Aysever, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language*, 10 (3), 209-241.
- Sohn, H.-M. (2005). *Korean language in culture and society*. University of Hawaii press.
- Taguchi, N. (2011). Teaching pragmatics: Trends and issues. *Annual Review of Applied Linguistics*, 31, 289-310.
- Taguchi, N. (2018). Advanced pragmatic competence. In P. A. Malovrh & A. Benati (Eds.), *The handbook of advanced proficiency in second language acquisition* (ss. 505-526).
- Takahashi, T., and Beebe, L. (1987). The development of pragmatic competence by japanese learners of english. *JALT journal*, 8 (2), 131-155.
- Tarone, E. (2005). English for specific purposes and interlanguage pragmatics. In K. Bardovi-Harlig, and B. Hartford (Eds.), *Interlanguage Pragmatics: Exploring institutional talk* (pp. 157-173). Lawrence Erlbaum Associates.
- TDK. (2022, 9 11). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Thomas, J. (1983). Cross-cultural pragmatic failure. *Applied linguistics*, 4 (2), 91-112.
- Uslu, Z. (2005). Edimbilim ve yabancı dil öğretimine etkileri. *Dil Dergisi*, (127), 34-43.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Mutlilingual.
- Wannaruk, A. (2008). Pragmatic transfer in thai efl refusals. *RELC journal*, 39 (3), 318-337.
- White, R. (1993). Saying please: pragmalinguistic failure in english interaction. *ELT journal*, 47 (3), 193-202.
- Wittgenstein, L. (2018). *Tractatus logico-philosophicus*. (O. Aruoba, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2020). *Felsefi soruşturmalar*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Yazıcı, N., ve Demirel, İ. (2021). Yabancı dil olarak türkçe öğretim setlerindeki video etkinliklerinin reddetme stratejileri açısından görünümü. *International Journal of Language Academy*, 9 (3), 150-167.

Yazıcı, N., ve Gündüğü, G. (2021). Yurt dışında yaşayan iki dilli türk çocuklarının türkçe eğitimlerinde kullanılan ders kitaplarında reddetme stratejilerinin görünümü. *International Journal of Language Academy*, 9(4), 207-221.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2021). *Edim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.

Yule, G. (1996). *Pragmatics*. New York: Oxford University Press.

Yule, G. (2010). *The study of language*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. EKLER

Ek 1: Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı.: 06.03.2023-116171

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu

Sayı : E-70561447-050.01.04-116171
Konu : Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanı Bilimsel
Araştırma ve Yayın Etiği Kurul Kararı
hk

06.03.2023

Sayın Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR

İlgi : 22.01.2023 tarihli, 19168072-659-E.110208 sayılı yazınız.

İlgide kayıtlı yazınız ile başvurusunu yaptığınız çalışmanızla ilgili değerlendirme sonucu verilen Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 20.02.2023 tarih ve 01/12 numaralı karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ekrem KALAN
Rektör

Ek:Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR 12 Nolu Karar (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BS532PJT43 Pin Kodu :18942

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/alaadin-keykubat-uni-ebys>

Adres:Kestel Mahallesi Üniversite Caddesi No:80 Alanya/Antalya
Telefon:(0242) 510 60 60 Faks:(0242) 510 60 09
e-Posta:alku@alanya.edu.tr Web:www.alanya.edu.tr
Kep Adresi:alanyaalaaddinkeykubat@hs01.kep.tr

Bilgi için: Mustafa Şahin
Unvanı: İşçi

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır..

T.C.

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanı Bilimsel Araştırma Etiği Kurul Kararı

TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI	KARAR TARİHİ
01	17	20.02.2023

Karar Numarası: 2023/12

Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR'in Danışmanlığını yürüttüğü (Diğer araştırmacı – Araştırmanın Yürütücüsü Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yabancılar Türkçe Öğretimi Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Elif Dilan ÖNER) "**Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Kullandıkları Reddetme Söz Edimi ve Stratejileri**" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasına ait etik kurul başvurusunun görüşülmesi istemi.

Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR'in Danışmanlığını yürüttüğü (Diğer araştırmacı – Araştırmanın Yürütücüsü Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yabancılar Türkçe Öğretimi Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Elif Dilan ÖNER) "**Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Kullandıkları Reddetme Söz Edimi ve Stratejileri**" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasına ait etik kurul başvurusunun fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğun başvurucuya ait olmak üzere araştırma süresince uygulanmasının **etik olarak uygun olduğuna** oybirliği ile karar verildi.**20.02.2023**

Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR
Kurul Başkanı

(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Kamile DEMİR
(Kurul Başkan Yrd.)

(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Mehmet AK
Üye

(Mazeretli)
Prof. Dr. Hamdi Alper GÜNGÖRMÜŞ
Üye

(Toplantıya Katılmadı)
Prof. Dr. Seymur AĞAZADE
Üye

(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Süleyman Cem ŞAKTANLI
Üye

(e-imzalıdır)
Prof. Dr. Kemal VATANSEVER
Üye

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır..

Ek 2: Söylem Tamamlama Testi

Kişisel Bilgiler

Ad-Soyad:

Yaş:

Cinsiyet:

Uyruk:

Ana dili:

SÖYLEM TAMAMLAMA TESTİ (Discourse Completion Test)

Aşağıda verilen durumları okuyunuz. Kendinizi verilen durumlar içinde hayal ediniz. Çok fazla düşünmeden gerçek hayatta yaptığınız gibi reddediniz.

- 1- Türkçe öğrenmek istediğin için Türkçe kursuna kayıt oldun. Dersten sonra bir grup sınıf arkadaşın sana “Bu hafta sonu tanışma partisi yapacağız. Seni daha yakından tanımak istiyoruz. Bu nedenle seni partiye davet ediyoruz.” diyor. Sınıf arkadaşlarına nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

- 2- Çalışmayı çok istediğin bir şirkette işe başladın. İlk iş gününde müdürün sana “Bu hafta sonu yeni işe başlayan çalışanlarımız için tanışma yemeği düzenleyeceğiz. Seni de bu davette görmek istiyoruz.” diyor. Müdürüne nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

- 3- Çocukluktan beri samimi olduğun çok yakın bir arkadaşın seni konsere davet ediyor. Arkadaşın sana Whatsapp’tan “Hafta sonu gitmeyi çok istediğim bir konser var. Ben internetten 2 bilet satın aldım. Bu konsere birlikte gidelim mi?” diye mesaj yazdı. Yakın arkadaşına nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

- 4- Öğle yemeği için sevdiğin bir restorana gidiyorsun. Çok sevdiğin kebaptan 1 porsiyon sipariş vermek istiyorsun ve garsona söylüyorsun. Fakat garson “Bugün

kebab ustası işe gelmediği için kebab yok. Kebab yerine kıymalı pide getirmemi ister misiniz?” diyor. Garsona nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

- 5- Dil bilgisi dersinde çok başarılısın ve her ders not tutuyorsun. Derslere pek gelmeyen bir sınıf arkadaşın senden dil bilgisi dersinde tuttuğun notları istiyor . Sana “Çok güzel not tutuyorsun. Dil bilgisi sınavına çalışmak için senden defterini istiyorum.” diyor.

Sınıf arkadaşına nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

- 6- Eski patronun sana yeni bir iş teklifi ile geliyor. “Yeni açacağım mağazada seni yönetici olarak görevlendirmek istiyorum. Ancak bu işi kabul edersen şehir değiştirmen gerekecek.” diyor. Sen ise bu teklifi düşünmek için 1 hafta süre istiyorsun. 1 hafta sonra eski patronun seni telefonla arıyor.

Eski patronuna nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

- 7- Bir iş yerinde patronsun. Yıllardır yanında çalışan sekreterin “Maaşıma zam istiyorum. Ayrıca cumartesi günleri de çalışmak istemiyorum.” diyor. Sekreterinden çok memnunsun. O çok çalışkan ve iyi biri. Fakat onun maaşına zam yapman mümkün değil.

Sekreterine nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

- 8- Bir iş yerinde yıllardır birlikte çalıştığın arkadaşın yanına geliyor. “Senden borç para istiyorum. 3 ay sonra geri ödeyeceğim.” diyor. Senin paran var ama arkadaşının geri ödeyeceğinden emin değilsin. Bu yüzden ona borç para vermek istemiyorsun.

İş arkadaşına nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

- 9- Üniversite okumak için Türkiye’ye geldin. Oturduğun apartmanda alt komşun seninle tanışmak için evine davet etti. Sana sarma, dolma, kek, börek, tatlı ve çay ikram ediyor. Fakat sen toksun. Hepsini yiyemeyeceğini hissediyorsun. Komşun “Bir dilim börek daha alır mısın?” diye soruyor.

Komşuna nasıl bir ret cevabı veririsin?

.....
.....

- 10- Kardeşin arkadaşlarıyla tatile gitmek için senin arabanı istiyor. Kardeşin ehliyetini daha yeni aldığı için endişelisin. Ayrıca onun çok dikkatsiz bir sürücü olduğunu düşünüyorsun. Arabanı ona vermek istemiyorsun. Kardeşine nasıl bir ret cevabı verirsin?

.....
.....

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı.....: Elif Dilan ÖNER

Eğitim:

Derece	Bölüm/Program/Fakülte	Üniversite	Yıl
Lisans	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi / Türkçe Öğretmenliği / Eğitim Fakültesi	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2012-2016
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı / Açıköğretim Fakültesi	Anadolu Üniversitesi	2020-Devam ediyor.
Yüksek Lisans	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD / Yabancılar Türkçe Öğretimi (Tezli) / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi	2021-Devam ediyor.

Görevler:

Görev unvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	Tahir Tuluk Ortaokulu (Alanya)	2018-2019
Öğretmen	Yaylalı Ortaokulu (Alanya)	2019
Öğretmen	Kestel Ortaokulu (Alanya)	2019-2020
Öğretmen	Amerikan Kültür Koleji (Alanya)	2021
Koordinatör	Alanya Üniversitesi TÖMER	2023-halen

Yayımlar:

Öner, E. D., & Koçak, D. (2023). Yabancılar Türkçe Öğretiminde Öğretmen Özyeterliği Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 18(3).

Sunulan Bildiriler:

- Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Yazılı Anlatımlarında Kullandıkları Söz Edimlerinin İncelenmesi (14. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 20-22 Ekim 2022/Alanya)